उजास

प्रवेशिका, भाग 1

उजास

प्रवेशिका, भाग 1

dadra & nagar haveli

daman & diu

शिक्षण विभाग

केंद्रशासित प्रदेश दादरा आणि नगर हवेली आणि दमण आणि दिव

प्रस्तावना

नवभारत साक्षरता कार्यक्रम राबवण्याची घोषणा करताना मला अत्यानंद होत आहे. हा एक क्रांतिकारी व अत्यावश्यक उपक्रम आहे. या उपक्रमाचा उद्देश पंधरा वर्षे किंवा त्याहून अधिक वयाच्या ज्यांना कोणत्याही कारणास्तव वाचन-लेखन आणि संख्याज्ञान, आकडेमोड आत्मसात करण्याची संधी मिळाली नाही, अशा सर्वांना त्यांच्या उज्ज्वल भविष्यासाठी त्यांना वाचन-लेखन आणि संख्याज्ञान , आकडेमोड करण्याची संधी या उपक्रमाद्वारे उपलब्ध करून देणे आहे. या उपक्रमाचा उद्देश्य केवळ मूलभूत साक्षरता आणि संख्याज्ञान प्रदान करणे एवढेच नाही तर त्यासोबत एकविसाव्या शतकातील नागरिकांसाठी आवश्यक असलेल्या जसे आर्थिक साक्षरता, डिजिटल साक्षरता, व्यावसायिक कौशल्य, आरोग्य सेवा आणि जागरूकता, बालसंगोपन व शिक्षण, कुटुंब कल्याण, तंत्रज्ञान, संस्कृती, क्रीडा, मनोरंजन या जीवन कौशल्यांचाही समावेश करण्यात आला आहे .

नवभारत साक्षरता कार्यक्रम आणि त्याचा अभ्यासक्रम आमच्या अध्ययनार्थींच्या वाचन-लेखन, संख्याज्ञान, आकडेमोड, डिजिटल साक्षरता, आर्थिक साक्षरता अशा विविध जीवन कौशल्यांच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी काळजीपूर्वक तयार करण्यात आलेला आहे. यासाठी मी राष्ट्रीय साक्षरता केंद्र – सेल, एन.सी.ई.आर.टी, नवी दिल्ली यांचा मन:पूर्वक आभारी आहे. पंधरा वर्षे किंवा त्याहून अधिक वयाच्या ज्यांना काही कारणास्तव साक्षरता आणि संख्याज्ञान आत्मसात कारता आले नाही. त्यांना या उपक्रमाद्वारे निश्चितच साक्षरता व संख्याज्ञान आत्मसात करता येईल; व त्यामुळे त्या व्यक्ती सक्षम होतील आणि विकासाच्या असंख्य संधींचे दरवाजे त्यांच्यासाठी उघडतील.

या उपक्रमाची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी आमच्या समितीने मूळ हिंदी प्रवेशिकेचे (उजास प्रवेशिका भाग 1 ते 4) मराठीत भाषांतर केले. त्या प्रवेशिकेचा या उपक्रमात खूप फायदा होणार आहे. त्या सर्व प्रवेशिका म्हणजे एक मार्गदर्शिकाच आहे. ही सर्व प्रवेशिका उत्कृष्ट करण्यासाठी आमच्या विभागातील शिक्षणाधिकारी, भाषा शिक्षक, संगणक शिक्षक , डायटचे प्राध्यापक या सर्वांनी महत्त्वाचे योगदान दिलेले आहे. या कार्याद्वारे आपण आपल्या केंद्रशासित प्रदेशाच्या शैक्षणिक व सामाजिक विकासासाठी योगदान दिले आहे. यापुढेही आपल्या हातून असेच निरंतर कार्य होवो ही सदिच्छा व्यक्त करतो.

प्रवेशिकेची रचना करताना अध्ययनार्थी आवडीने शिकेल, त्याची शिकण्याची उत्सुकता, इच्छा वाढेल, शिकविणाऱ्यास सहज शिकवता येईल, आपल्या केंद्रशासित प्रदेशातील सामाजिक, सांस्कृतिक घटकांचा विचार, अध्ययनार्थींची क्षमता या सर्व घटकांचा विचार केलेला आहे. जेणेकरून अध्यापक व अध्ययनार्थी अध्यापन -अध्यायनाचे कार्य आनंदाने, खेळीमेळीने करू शकतील.

या उपक्रमात उजास प्रवेशिका, कार्यपत्रक, मूल्यमापन घटक, घटकांनुसार मूल्यमापन पत्रक अशा विविध सामग्रीद्वारे आपली उद्दिष्टे साध्य करण्याचा प्रामाणिक प्रयत्न केलेला आहे.

नवभारत साक्षरता कार्यक्रमाच्या यशस्वी अंमलबजावणीसाठी आम्ही या उपक्रमात सहभागी असणाऱ्या शिक्षकांना, स्वयंसेवकांना प्रशिक्षण देणारा आहोत, तसेच प्रादेशिक व स्थानिक स्तरावर कार्यशाळा व प्रशिक्षण सत्रे आयोजित करणार आहोत, कार्यशाळा व प्रशिक्षण सत्रांत उजास प्रवेशिका, कार्यपत्रक, मूल्यमापन घटक , घटकांनुसार मूल्यमापन पत्रक व इतर सामग्रीचा वापर कौशल्यपूर्वक कसा करायचा यावर भर देणार आहोत.

आपण सर्वांनी नवभारत साक्षरता कार्यक्रमात सक्रिय सहभाग घेऊन असंख्य व्यक्तींच्या जीवनात परिवर्तनाची संधी उपलब्ध करून दिली. शिक्षणाने समाज घडतो आणि प्रगल्भ समाजाने देश घडतो. या अशा राष्ट्रीय विकासाच्या कामात आपणा सर्वांचे योगदान महत्त्वपूर्ण आहे.

तुमच्या ज्ञानदान कार्याविषयी व समर्पण भावनेविषयी धन्यवाद देतो ! शिक्षक म्हणून तुमच्या अथक प्रयत्नांमध्ये सर्वांसाठी उज्ज्वल भविष्य घडविण्याची ताकद आहे .

चला सारे शिकू या ! भारताच्या उज्ज्वल भविष्याकडे वाटचाल करू या ! या ज्ञानदान कार्यासाठी सर्वांना हार्दिक शुभेच्छा !

श्री. जतिन गोयल

शिक्षण संचालक, शिक्षण विभाग

केंद्रशासित प्रदेश दादरा आणि नगर हवेली
आणि दमण आणि दिव

स्वयंसेवकांशी संवाद

मूलभूत साक्षरता आणि संख्याशास्त्र हा सर्वांसाठी शिक्षणाचा (प्रौढ शिक्षण) महत्त्वाचा भाग आहे. ज्यांचे वय १५ वर्षे किंवा त्याहून अधिक आहे त्यांना साक्षर बनवणे हा त्याचा उद्देश आहे. जे शिक्षित आहेत पण ज्यांना वर्णमालेचे ज्ञान नाही किंवा ते निरक्षर आहेत. नवभारत साक्षरता कार्यक्रमांतर्गत, वाचन- लेखन आणि संख्याशास्त्राचे कौशल्य अशा विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचवले जाईल जे कोणत्याही कारणामुळे शालेय शिक्षण घेऊ शकले नाहीत किंवा पुढे जाऊ शकले नाहीत. त्यामुळे सामाजिक चेतना केंद्राच्या संपर्कात येणारे निरक्षर विद्यार्थी किंवा तुम्ही वाचन- लेखन प्रक्रियेत वेगवेगळ्या स्तरावर असण्याची शक्यता आहे.

आपण हे लक्षात ठेवले पाहिजे की हे शिकणारे हुशार आहेत आणि त्यांना दीर्घ आयुष्याचा अनुभव आहे. त्यांना त्यांच्या जीवनात प्रतिकूल परिस्थितींचा सामना करावा लागतो आणि त्यांना जुळवून घेण्याचे कौशल्यही त्यांच्याकडे असते. हे शक्य आहे की यापैकी बहुतेक लोक हे नोकरदार लोक आहेत जे घरात किंवा बाहेरील काही कामात व्यग्र आहेत किंवा काही जबाबदारी पार पाडत आहेत. आमचे उद्दिष्ट त्यांच्या दैनंदिन जीवनासाठी साक्षरता/ वाचन आणि गणितीय समज सुलभ करणे हे आहे ज्याद्वारे ते त्यांचा अनुभव आणि समज (क्षमता) सखोल आणि विस्तृत करू शकतात. तसेच, ते या क्षमतांचा उपयोग जीवनातील वेगवेगळ्या परिस्थितीत करू शकतात. त्यामुळे त्यांचा आत्मविश्वास आणखी वाढण्याची शक्यता आहे.

स्वयंसेवक शिक्षक म्हणून, आपल्यासाठी हे जाणून घेणे महत्त्वाचे आहे की -

- आम्ही ज्या विद्यार्थ्यांना साक्षर होण्यासाठी मदत करणार आहोत त्यांचे वय १५ वर्षे किंवा त्याहून अधिक आहे. हे शक्य आहे की त्यांच्याकडे आमच्यापेक्षा जास्त अनुभवांचा संग्रह आहे. त्यांच्या अनुभवांचा आदर करणे अपेक्षित आहे.
- ते त्यांचे दैनंदिन काम त्यांच्या पद्धतीने करतात. त्याच्या कार्यक्षमतेचे कौतुक करणे अपेक्षित आहे.
- जेव्हा त्यांना वाचायला उपयुक्त वाटेल तेव्हाच ते वाचतील. तुमच्या विद्यार्थ्यांना नीट तयार करा जेणेकरून ते जे शिकत आहेत त्याचा त्यांना फायदा होईल. यातून आपल्याला खूप काही शिकायला मिळेल आणि तुमचा आत्मविश्वासही वाढेल. चला तर मग विद्यार्थ्यांना पूर्ण तयारीने, मेहनतीने आणि आदराने शिकवू या.
- उजास प्रवेशिका हा मराठी भाषा आणि गणिताचा एकत्रित प्रकार आहे. त्याच्या प्रत्येक धड्यात मराठी भाषा क्षमता आणि गणितीय क्षमता विकसित करण्यासाठी पुरेशी जागा आहे.
- शिकणारे मराठी भाषा ऐकू आणि बोलू शकतात परंतु वाचन आणि लिहिण्याची संधी नसल्यामुळे त्यांना वाचन आणि लिहिण्यात एक प्रकारची अडचण जाणवू शकते. हे देखील शक्य आहे की काही शिकाऱ्यांना वर्णमालेचे थोडे ज्ञान असेल.

मौखिक प्रयोगात कौशल्ये आणि गणना करण्याच्या अनौपचारिक संधी आहेत, परंतु संख्या ओळखण्यात आणि विविध गणिती समस्या सोडवण्यात अडचण आहे.

- धड्यांमधील एकूण चित्र, कथा, कविता किंवा इतर कोणत्याही मनोरंजक सामग्रीद्वारे मराठी भाषेतील काही नवीन अक्षरे, शब्द, मजकूर- वस्तू वाचायला आणि लिहायला शिकवल्या गेल्या आहेत. या वाचन साहित्याच्या संदर्भात गणिती संख्या, आकडेमोड आणि समस्या सोडवणे शिकवण्यात आले आहे. आम्हाला शिकवण्याच्या मुद्यांवर लक्ष केंद्रित करायचे असल्यास आम्ही अतिरिक्त स्थानिक संसाधन सामग्री वापरू शकतो. हे आम्हाला शिकणाऱ्यांची पातळी, क्षमता आणि गरजा लक्षात घेऊन शिक्षण साहित्य डिझाइन करण्यास सक्षम करते.
- प्रस्तावनेत दिलेल्या चित्रांचा पुरेपूर वापर करा. अंदाज बांधून लिहायला आणि वाचायला शिकण्यासाठी चित्रे उपयुक्त ठरतील. चित्रे एक वस्तू तसेच संपूर्ण प्रक्रिया किंवा घटना असू शकतात! आवश्यकतेनुसार चित्रे वापरता येतील. चित्रे विद्यार्थ्यांना संवाद साधण्यासाठी आणि त्यांचे अनुभव शेअर करण्यासाठी प्रोत्साहित करतात.
- **उजास** च्या पहिल्या पानावर विशेषत: विद्यार्थ्यांना त्यांचे नाव, पत्ता आणि संपर्क तपशील (फोन नंबर) लिहिण्यासाठी पुरेशी जागा दिली आहे. असे प्रसंग विद्यार्थ्यांच्या आयुष्यात वारंवार येतात जेव्हा त्यांना त्यांचे नाव लिहावे लागते. या कामाचा त्यांच्या जीवनाशी जवळचा संबंध आहे. त्यांना त्यांचे नाव लिहिता येत नसण्याची शक्यता आहे, मग अशा विद्यार्थ्यांना त्यांचे नाव, पत्ता, फोन नंबर इत्यादी महत्त्वाची माहिती लिहून दाखवा आणि त्यांना पाहून लिहिण्यास मदत करा. उजास प्रवेशिकेच्या चार भागांच्या शेवटी मराठी भाषेची वर्णमाला दिली आहे. याचा उद्देश विद्यार्थ्यांना मराठी वर्णमालेतील अक्षरांची ओळख करून देणे हा आहे. परंतु केवळ अर्थपूर्ण सामग्रीसह प्रारंभ करा. अक्षरे परिचित झाल्यानंतर, विद्यार्थ्यांना वर्णमालाद्वारे अक्षरे ओळखता येतात. ज्या विद्यार्थ्यांकडे आधीपासूनच काही वर्णमाला कौशल्ये आहेत ते प्रथम मराठी वर्णमाला चार्ट पृष्ठ वापरू शकतात.
- मराठी वर्णमाला चार्ट वारंवार पाहिल्यास विद्यार्थ्यांची अक्षर ओळख मजबूत होईल. ते या कौशल्याचा वापर करून अक्षरे ओळखू शकतात, अंदाज बांधून वाचू शकतात.
- मराठी भाषेतील अक्षरे ओळखून भाषा खेळ आयोजित केले जाऊ शकतात. उदाहरणार्थ, मराठी वर्णमालेतील एका अक्षरापासून सुरू होणारे शब्द बोलणे, वाचणे आणि एकापेक्षा जास्त अक्षरे वापरून शब्द बनवणे इ. एकापेक्षा जास्त अक्षरे/ ध्वनी वापरून शब्द वाचणे आणि लिहिणे यासारखे खेळ देखील उपयुक्त ठरू शकतात.
- मराठी वर्णमाला अक्षरांचा सापळा म्हणून वापरून शब्द बनवणे हे खेळाच्या रूपातही करता येते. या अक्षरांचा – सापळ्यात शिकलेली अक्षरे/ प्रमाण घेता येतील.
- वाचन आणि लिहायला शिकत असताना प्रवेशिकेच्या शेवटी दिलेली मराठी वर्णमाला विद्यार्थी कधीही पाहू शकतात, वाचन आणि लेखनात त्यांचा वापर करू शकतात.

अध्ययनार्थीला शिकवताना लक्षात ठेवण्याच्या गोष्टी

- **तुमच्या अध्ययनार्थीला जाणून घ्या** – आपल्याला आपल्या अध्ययनार्थीबद्दल माहिती हवी की तो शिकतो की ते अजिबात लिहू आणि वाचू शकत नाहीत, किंवा त्यांना आधीचे काही वाचन माहीत आहे, किंवा त्यांना फक्त अक्षरे माहीत आहेत, किंवा ते फक्त त्यांचे नाव लिहू शकतात. असेही घडू शकते की त्यांना संख्यांचे कोणतेही ज्ञान नाही किंवा त्यांना गणितीय संख्या आणि गणनाच्या औपचारिक पद्धती माहित नाहीत. त्यांच्याबद्दल, त्यांच्या आवडी- निवडी, सुख- दुःख, कुटुंब, काळजी, संघर्ष जाणून घ्या, जेणेकरून जेव्हा आपण शिकविण्याची प्रक्रिया सुरू करतो तेव्हा त्यांच्या जीवनातील घटना लक्षात घेऊन संवाद साधता येतो. त्यांना शब्दांतून प्रोत्साहन मिळू दे आणि त्यांना सशक्त वाटू दे. आमची जवळीक त्यांना त्यांच्या जीवनातील अनेक दुःखद पैलूंपासून विचलित करू शकते.
- **तुमच्या शिकण्याच्या क्रियाकलापांना मजेदार बनवा -** तुमच्या आजूबाजूला अशा अनेक गोष्टी असतील ज्या धडा शिकवण्यासाठी उपयुक्त ठरतील. वृत्तपत्र, मासिक, जाहिरात, वीज बिल, रेल्वे तिकीट इत्यादी धड्याशी संबंधित उपलब्ध गोष्टींचा योग्य वापर करा.
- **अध्ययनार्थीला त्याचे म्हणणे मांडण्याची संधी द्या**- स्वतःहून जास्त बोलणे टाळा. शिकणाऱ्याला चर्चा करण्यासाठी, त्यांचे विचार मांडण्यासाठी पुरेशी संधी द्या. आम्ही खूप जास्त माहिती देऊ इच्छितो. परंतु आपण हे लक्षात ठेवले पाहिजे की आपल्या शिकणाऱ्यांना आधीच बरेच काही माहीत आहे. उलट त्यांच्या ज्ञानाचा आणि अनुभवाचा फायदा आपण स्वतः घेऊ शकतो. त्याबद्दल त्यांचे आभार मानायला विसरू नका.
- **अतिरिक्त वाचन साहित्य वापरा - उजास** मधील प्रत्येक धडा वाचा आणि मनोरंजक आणि सहज उपलब्ध असलेले विविध अर्थपूर्ण वाचन साहित्य गोळा करा. वाचलेला मजकूर समजणे सोपे होईल, विद्यार्थी त्याच्याशी जुडू शकतील.
- **अध्ययनार्थीबद्दल संवेदनशील आणि सकारात्मक दृष्टीकोन ठेवा -** आपण तरुण आहोत असा विचार करू नये तर ते आपल्याला गांभीर्याने घेणार नाहीत. ते तुम्हाला खूप आदर आणि प्रेम देतील कारण आम्ही त्यांना वाचन आणि लेखन आणि संख्या ज्ञान शिकण्यास मदत करत आहोत. तुम्ही खूप शहाणे, अनुभवी आणि संवेदनशील व्यक्ती आहात, तरीही त्यांच्या कामावर, पेहरावावर, उच्चारांवर किंवा वागण्या- बोलण्यावर कोणताही नकारात्मक प्रभाव पडत नाही याची आठवण करून देणे महत्त्वाचे आहे. यावर कोणतीही टिप्पणी करू नका.
- **अध्ययनार्थीची सोय लक्षात घेणे-** वेळ, स्थळ, मर्यादा इत्यादी गोष्टी शिकणाऱ्याच्या बाजूने ठरवाव्यात. शिकणाऱ्यांची बसण्याची व्यवस्था अशी असावी की ते आरामात बसू शकतील आणि आपण त्यांना अक्षरे आणि शब्द वाचत असताना ते सहज पाहू शकतील. ज्या वृद्ध विद्यार्थ्यांना गुडघेदुखीचा त्रास होत आहे, त्यांना एक- दोन तास बसण्याची गैरसोय होऊ नये म्हणून रजई, चटई इत्यादींची आधीच व्यवस्था करा.

- **मूलभूत गरजांचे व्यवस्थापन करणे-** आपण ज्या ठिकाणी विद्यार्थ्यांना शिकवत आहोत, त्या ठिकाणी पिण्याच्या पाण्याची व्यवस्था असणे आवश्यक आहे. डोळ्यांवर ताण पडू नये म्हणून पुरेसा प्रकाशही असावा.
- **शिकणाऱ्याच्या अनुभवाचा आणि कौशल्यांचा आदर करा -** आमच्या शिकणाऱ्यांना त्यांच्या आयुष्यात अनेक अनुभव येतात. या अनुभवांचा पुरेपूर फायदा लिहिता- वाचायला शिकण्यासाठी घेतला, तर तुम्हाला लिहिणे-वाचणे शिकवणे सोपे जाईल. आमचे शिकणारे काम करत आहेत. त्यांना विविध कौशल्ये माहीत असतील. वाचन आणि लेखन शिकवण्यासाठी त्यांच्या कार्यरत शब्दसंग्रह आणि गणितीय कौशल्यांचा चांगला उपयोग केला जाऊ शकतो. वाचन- लेखनाच्या संदर्भात तुमची समज अधिक आहे, जेव्हा काम आणि आयुष्यातील अनुभव येतात तेव्हा त्यांची समज खोलवर असते. तुम्ही त्यांना आदराने संबोधणे अपेक्षित आहे. त्यांच्या वयाचा आणि त्यांच्या अनुभवांचा पूर्ण आदर करा.
- **शिकणाऱ्याची शिकण्याची प्रक्रिया समजून घ्या -** आज तुम्ही जे शिकवले आहे ते दोन-तीन दिवसांनी ते विसरतील. ही अतिशय नैसर्गिक गोष्ट आहे. म्हणून, मागील शिक्षणाची पुनरावृत्ती आणि सराव करण्यास प्रोत्साहित करणे आवश्यक आहे. लक्षात ठेवा की प्रत्येक विद्यार्थ्याची गती आणि शिकण्याची पद्धत वेगळी असेल आणि त्यांना त्यांच्या स्वतःच्या गतीने आणि पद्धतीनुसार शिकण्यास मदत होईल. शिकणे आणि बदलणे याला वेळ लागतो म्हणून धीर धरा. केंद्राचे वातावरण रंजक करण्यासाठी वेळोवेळी तीज- उत्सवांनुसार मनोरंजक खेळ, गाणी इत्यादी गायले जातात. गाणी, कथा, अनुभवांची देवाणघेवाण यामुळे शिकण्याचे मुद्दे जोडता येतात. यामुळे शिकण्याची प्रक्रिया मनोरंजक होऊ शकते. शिकण्यासाठी प्रेरणादायी आणि आनंददायी वातावरण आवश्यक आहे.

हार्दिक शुभेच्छा!

उषा शर्मा
प्रोफेसर आणि प्रभारी
राष्ट्रीय साक्षरता केंद्र- सेल
एन.सी.ई.आर.टी., नवी दिल्ली

प्रवेशिका निर्मिती समिती

प्रेरणा :

श्री. अरुण टी. शिक्षण सचिव, केंद्रशासित प्रदेश दादरा आणि नगर हवेली आणि दमण आणि दिव

श्री. जतिन गोयल, शिक्षण संचालक, केंद्रशासित प्रदेश दादरा आणि नगर हवेली आणि दमण आणि दिव

मार्गदर्शन :

श्री. परितोष शुक्ल, सहायक शिक्षण संचालक, केंद्रशासित प्रदेश दादरा आणि नगर हवेली आणि दमण आणि दिव

श्री. अनिल भोया, जिल्हा शिक्षण अधिकारी, केंद्रशासित प्रदेश दादरा आणि नगर हवेली आणि दमण आणि दिव

निर्माण- समिती :

श्री. उत्तम मदने, व्याख्याता, DIET, दमण

श्रीमती पप्पी पाटील, व्याख्याता, DIET, दमण

श्री. मोहन सोनवणे - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, खानवेल

श्री. समाधान पाटील - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, सिलवसा

श्रीमती कामिनी पाटील - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, सिलवासा

श्रीमती उज्वला शिंदे - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, खानवेल

श्रीमती सिमा कुरकुटे - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, मांदोनी

श्री. गुणवंत ढेंगळे - स.मा.वि., मराठी माध्यम, खेरडी

श्री. चंद्रकांत काईट - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, मांदोनी

श्री. मनोज पाटील - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, सिलवासा

श्री. भूपेंद्र पाल, - स.मा.वि., गुजराती माध्यम, फलांडी

श्रीमती अर्चना पोटफळे - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, खानवेल

श्री. शंभुदयाल यादव - स.उ.मा.वि., गुजराती माध्यम, रांधा

श्री. अभिषेक घुटिया - स.उ.मा.वि.,मराठी माध्यम, खानवेल

समीक्षा –समिती :

डॉ. बाणी बोरा, वरिष्ठ सल्लागार, राष्ट्रीय साक्षरता केंद्र- सेल, एन.सी.ई.आर.टी., नवी दिल्ली

श्री. रोहित नैनवाल, सल्लागार, राष्ट्रीय साक्षरता केंद्र- सेल, एन.सी.ई.आर.टी., नवी दिल्ली

श्री. शिवा श्रीवास्तव, कनिष्ठ प्रकल्प फेलो, राष्ट्रीय साक्षरता केंद्र- सेल, एन.सी.ई.आर.टी., नवी दिल्ली

श्रीमती सोनाली, कनिष्ठ प्रकल्प फेलो, राष्ट्रीय साक्षरता केंद्र- सेल, एन.सी.ई.आर.टी., नवी दिल्ली

सदस्य समन्वयक :

श्री. उत्तम मदने, व्याख्याता, DIET, दमण

आभार

सर्वप्रथम राष्ट्रीय साक्षरता केंद्र - सेल, एन.सी.ई. आर. टी. नवी दिल्ली यांनी उजास प्रवेशिका (भाग 1 ते 4 - हिंदी) उपलब्ध करून दिल्याबद्दल व त्या प्रवेशिकांचे मराठीत भाषांतर करण्याची परवानगी दिल्याबद्दल समिती त्यांचे मन:पूर्वक आभार मानते. सदर प्रवेशिकेमध्ये ज्या लेखक / कवी यांचे गद्य / पद्य समाविष्ट आहे त्याचेही मन:पूर्वक आभार. समितीला हिंदी प्रवेशिकांचे मराठीत भाषांतर करण्यासाठी माननीय श्री अरुण टी. शिक्षण सचिव व माननीय श्री. जतिन गोयल, शिक्षण संचालक यांचे अनमोल मार्गदर्शन मिळाले त्यांचे मन:पूर्वक आभार ! माननीय श्री. परितोष शुक्ल सहायक शिक्षण संचालक यांचेही समितीला वेळोवेळी मार्गदर्शन लाभले त्याचेही मन:पूर्वक आभार !

नवभारत साक्षरता कार्यक्रम (NILP) प्रवेशिका निर्मितीसाठी श्री. अनिल भोया, जिल्हा शिक्षण अधिकारी यांचे अनमोल सहकार्य मिळाल्याबद्दल त्यांचे मन:पूर्वक आभार ! तसेच श्री. उत्तम मदने, व्याख्याता, DIET, दमण, यांचे प्रवेशिकेची रचना व आराखडा निर्मितीत मोलाचे मार्गदर्शन आणि सहकार्य लाभले त्याबद्दल त्याचे मन:पूर्वक आभार !

मूळ हिंदी प्रवेशिकांचे मराठी भाषेत भाषांतर करण्यासाठी श्रीमती पप्पी पाटील, व्याख्याता, DIET, दमण, श्री. मोहन सोनवणे - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, खानवेल, श्री. समाधान पाटील - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, सिलवसा, श्रीमती कामिनी पाटील - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, सिलवासा, श्रीमती उज्वला शिंदे - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, खानवेल, श्रीमती सिमा कुरकुटे - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, मांदोनी, श्री. गुणवंत ढेंगळे - स.मा.वि., मराठी माध्यम, खेरडी, श्री. चंद्रकांत काईट - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, मांदोनी, श्री. मनोज पाटील - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, सिलवासा, श्री. भूपेंद्र पाल, - स.मा.वि., गुजराती माध्यम, फलांडी, श्रीमती अर्चना पोटफळे - स.उ.मा.वि., मराठी माध्यम, खानवेल, श्री. शंभुदयाल यादव - स.उ.मा.वि., गुजराती माध्यम, रांधा, श्री. अभिषेक घुटिया - स.उ.मा.वि.,मराठी माध्यम, खानवेल या सर्व शिक्षकांनी सक्रिय सहभाग घेऊन भाषांतराचे व मुद्रिशोधनाचे कार्य पूर्ण केल्याबद्दल त्यांचे मन: पूर्वक आभार !

अनुक्रमणिका

प्रस्तावना *iii*

स्वयंसेवकांशी संवाद *v*

प्रवेशिका निर्मिती समिती *ix*

आभार *xi*

1. कुटुंब आणि शेजारी **2-23**

- अ, आ, न, प, स, र, व
- अनवरीचे कुटुंब
- 1 ते 9 पर्यंतच्या संख्या ओळखणे, वाचणे आणि लिहिणे
- आला पाऊस आला (कविता)

2. संभाषण **24-53**

- इ, ई, ब, त, म, ख, ट, च
- शाळेला पत्र
- 10 ते 20 पर्यंतच्या संख्या ओळखणे, वाचणे आणि लिहिणे
- 20 पर्यंतच्या संख्यांची बेरीज आणि वजाबाकी करणे
- अंधेर नगरी चौपट राजा ,शेर भर भाजी शेर भर मिठाई

3. आमचे राहणीमान **54-86**

- ओ, औ, झ, द, ल, ग, क, य
- दिवाळीसाठी दिवे
- 21 ते 50 पर्यंतच्या संख्या ओळखणे, वाचणे आणि लिहिणे
- एकक आणि दशक संख्यांचे समूहा–समूहात वाचन
- 50 पर्यंतच्या संख्यांची बेरीज आणि वजाबाकी करणे
- कथा

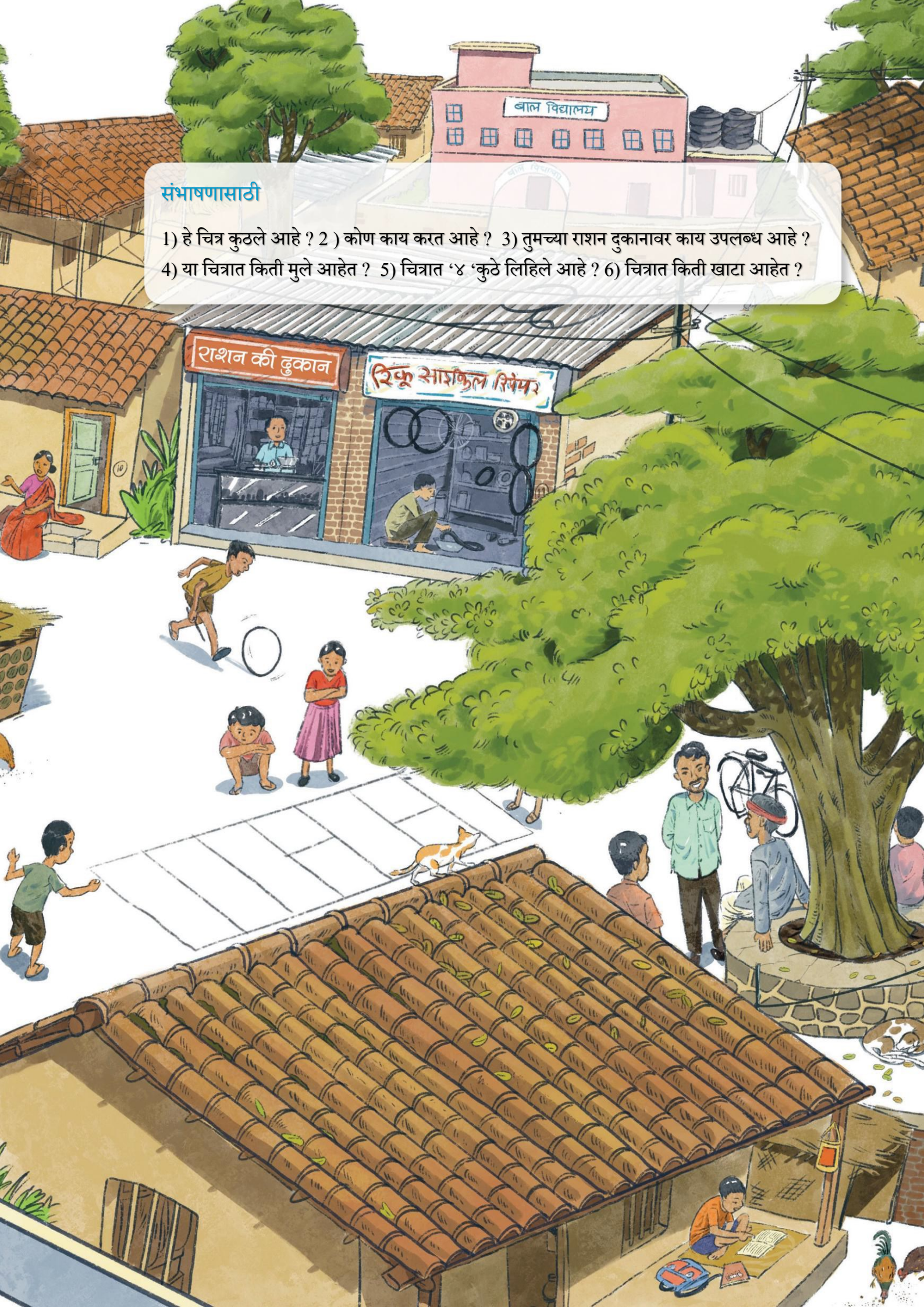
माझे पुस्तक

माझे नाव : _____

माझा पत्ता : _____

माझा मोबाइल नंबर : _____

सरकीय चिकित्सा केन्द्र
आरिफ फूटवियर
मुस्कान बुटिक
7
3
④

संभाषणासाठी

1) हे चित्र कुठले आहे ? 2) कोण काय करत आहे ? 3) तुमच्या राशन दुकानावर काय उपलब्ध आहे ? 4) या चित्रात किती मुले आहेत ? 5) चित्रात '४ 'कुठे लिहिले आहे ? 6) चित्रात किती खाटा आहेत ?

1 कुटुंब आणि शेजारी

आम्ही शिकू

अ	आ	न	प	स	र	व

1 ते 9 पर्यंत संख्यांची ओळख, वाचन आणि लेखन

■ चित्र बघून वाचा

दुकान

परिवार

लोक

गल्ली

स्वयंपाकघर

दरवाजा

घर

शेजारी

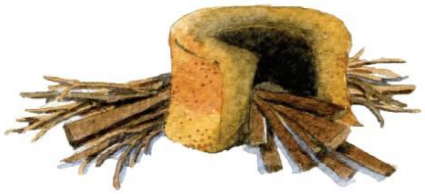

वकील

शिक्षकांना सूचना — सहभागींना सर्व चित्रे क्रमाने ओळखण्यास सांगा. चित्रांच्या खाली त्याच्याशी संबधित शब्द दिले आहेत, त्यांना चित्राच्या आधारे शब्दांचा अंदाज घेण्यास सांगा आणि ते वाचा .चित्राच्या खाली लिहिलेले शब्द त्यावर बोट ठेवून वाचावयास लावा .

■ चित्र बघून वाचा.

तुमच्या घरात यांपैकी काय आहे ? तिथे बरोबरचे (✓) चिन्ह द्या .

मातीची चूल

खाट

रवि	सोम	मंगल	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

कालनिर्णय

सायकल

सिलेंडर

नळ

- वाचा आणि लिहा.

अ

अननस

अजगर

अ अ

आ

आई

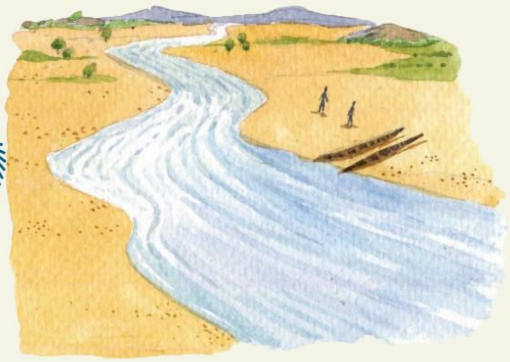

आगगाडी

आ आ

शिक्षकांना सूचना – सहभागींना चित्र बदलवून ओळखण्यास सांगा .चित्राच्या खाली लिहिलेले शब्द बोट ठेवून वाचा आणि सहभागींना अक्षरे लिहायला लावा. तसेच अ आणि आ च्या आवाजातील आणि आकारातील फरक स्पष्ट करा . त्याचप्रमाणे उर्वरित अक्षरे वाचणे आणि लिहिण्याचे काम करा.

न

नदी

नळ

न न

ना

नारळ

नाक

ना ना

प

पपई

पतंग

प प

पा

पालक

पाव

प प

स

समोसा

सभा

सा

7

सात

सायकल

र

रथ

रवी

रा

राखी

राणी

व

वड

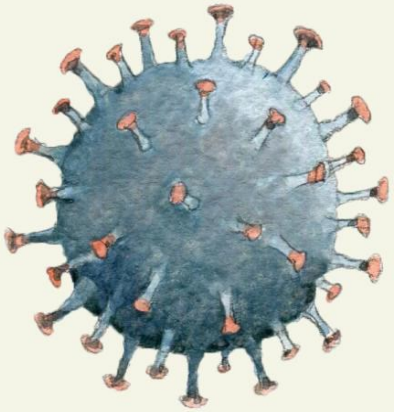

वकील

वा

वाद्य

वायरस

माझे शब्द

शिक्षकांना सूचना – 'कुटुंब आणि शेजारी 'या विषयावर बोला .आजूबाजूच्या लोकांच्या संस्कृती आणि सामाजिक संबंध या विषयावर सहभागींना विचारून ३ -४ शब्द लिहा .हे शब्द त्यांच्या स्वतःच्या भाषेतीलही असू शकतात. जसे की ,स्वयंपाकासाठी 'चौका ',साखरेसाठी 'खांड ' इ .

अनवरीचे कुटुंब

आम्ही भात लावतो,

लावतो शेतात जीव ओततो.

- सुशील शुक्ल

तुम्हाला काय वाटते ?

प्रश्न -1) या चित्रात खूरपणी चालू आहे का ?	होय	नाही
प्रश्न -2) तुमच्या परिसरात भाताची लागवड होते का ?	होय	नाही
प्रश्न -3) तुमचे कुटुंबही एकत्र मिळून काही व्यवसाय करतात का ?	होय	नाही
प्रश्न -4) तुम्ही तुमच्या कुटुंबाला कामात मदत करता का ?	होय	नाही

शिक्षकांना सूचना – या प्रश्नांच्या आधारे, सहभागींच्या कार्यांबद्दल आणि कुटुंबाविषयी चर्चा करा. वरील प्रश्नांखाली बोट ठेवून वाचा आणि सहभागींना होय /नाही चिन्हांकित करण्यास सांगा .

■ पहा ,वाचा आणि लिहा.

अ पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

अननस रस पान पाय

आ पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

पारस आग नर नस

व पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

पारा सर नाव वर

वा पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

वार नर नाद आई

न पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

वार नर नाद आई

ना पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

नाव बाप कर हात

र पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

रथ पान जवळ खाली

स पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

वानर पवन आकाश ससा

प पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

पपई नाव बहीण भाऊ

शिक्षकांना सूचना – सहभागींना शब्द वाचण्यास आणि लिहिण्यास संधी द्या आणि त्यांना शब्द लिहिण्यास मदत करा. दिलेल्या अक्षरांपासून सुरू होणाऱ्या शब्दांची ओळख आणि लिहिण्याचा सराव देखील करा .

मोजा आणि संख्या ओळखा

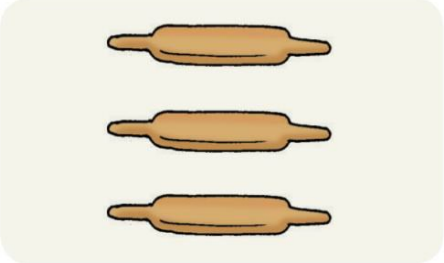
1

एक होडी

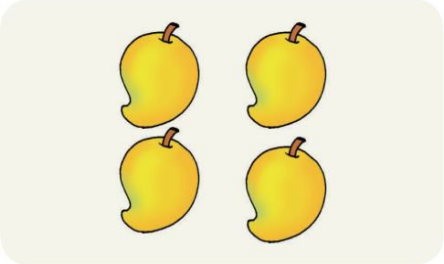
2

दोन पैंजण

3

तीन लाटणे

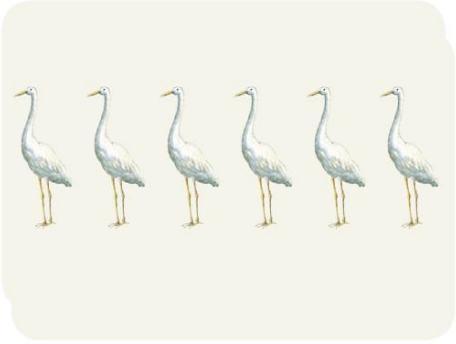
4

चार आंबे

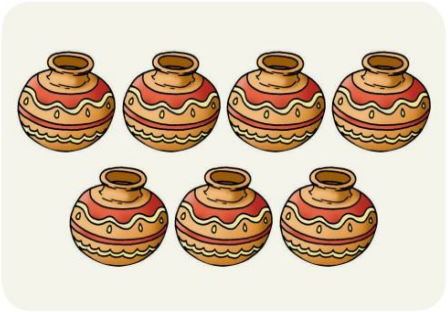
5

पाच घरे

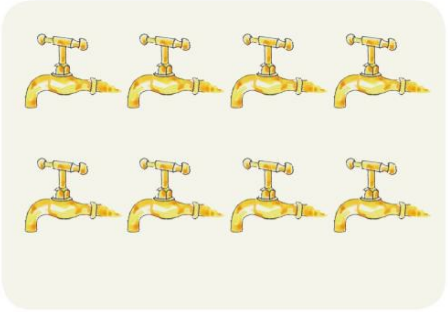
6

सहा बगळे

7

सात मटके

8

आठ नळ

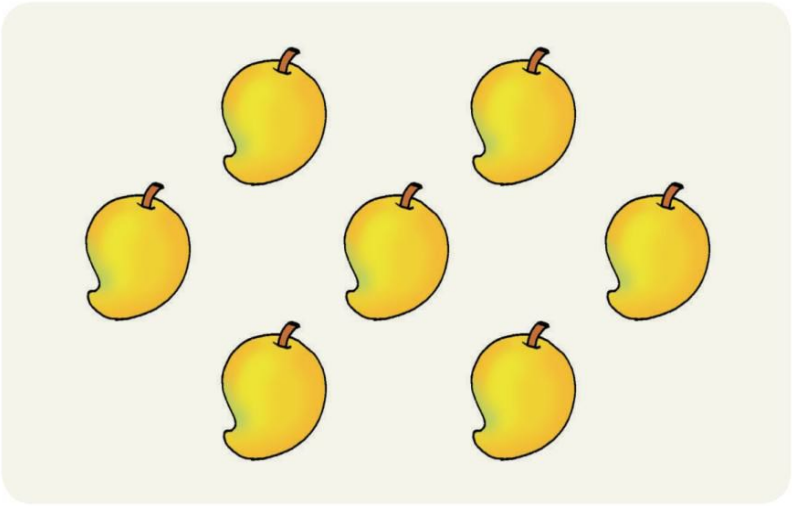
9

नऊ डाळिंब

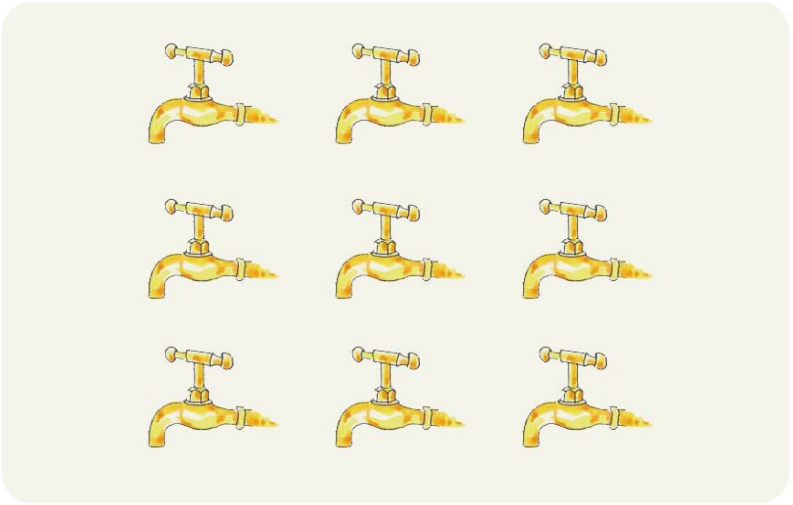
शिक्षकांना सूचना – सहभागींनी चित्रामध्ये दाखवलेल्या गोष्टी मोजण्याचा प्रयत्न करा आणि दर्शविलेली संख्या ओळखा, सहभागींना त्यांच्या आजूबाजूच्या गोष्टी देखील मोजण्याची संधी द्या .उदा .खोलीत किती लोक आहेत ?

- दिलेल्या संखेला बघून बाजूच्या चित्राला वर्तुळ करून गट बनवा.

4

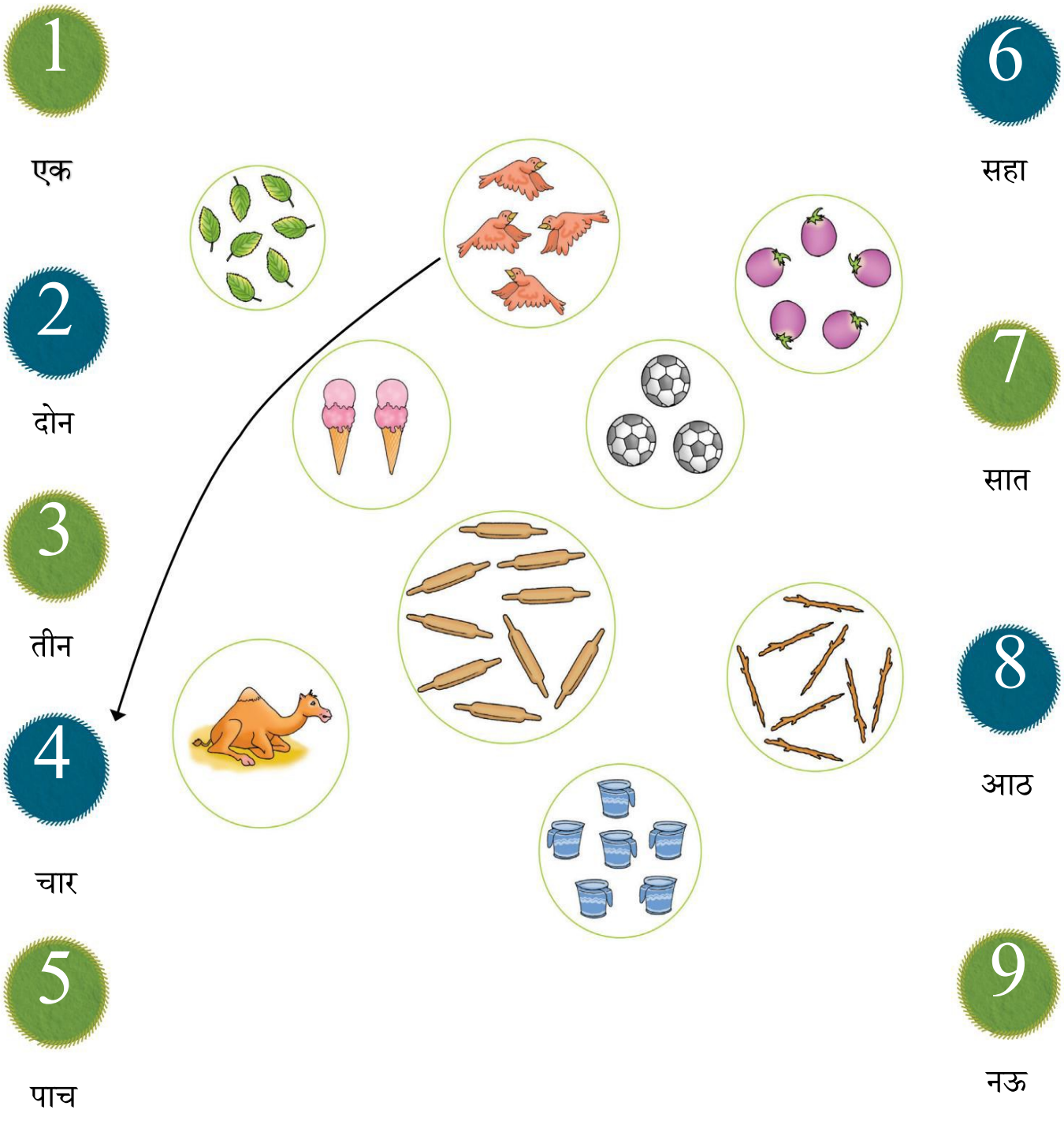

7

शिक्षकांना सूचना – सहभागींना संख्या ओळखण्यासाठी आणि त्यावर ठेवलेल्या वस्तूंची संख्या सांगण्यास प्रोत्साहित करा.

- वस्तूंचा समूह क्रमांकाशी जुळवा.

शिक्षकांना सूचना – सहभागींनी प्रत्येक गटात दर्शविलेल्या वस्तू मोजण्याचा प्रयत्न करावा आणि त्यांना लिहिलेल्या संख्येशी जुळवा.

- मोबाईलमध्ये कोणता अंक कुठे आहे ?

- तुमचा किंवा तुमच्या ओळखीतील कोणाचाही मोबाईल नंबर लिहा. _____

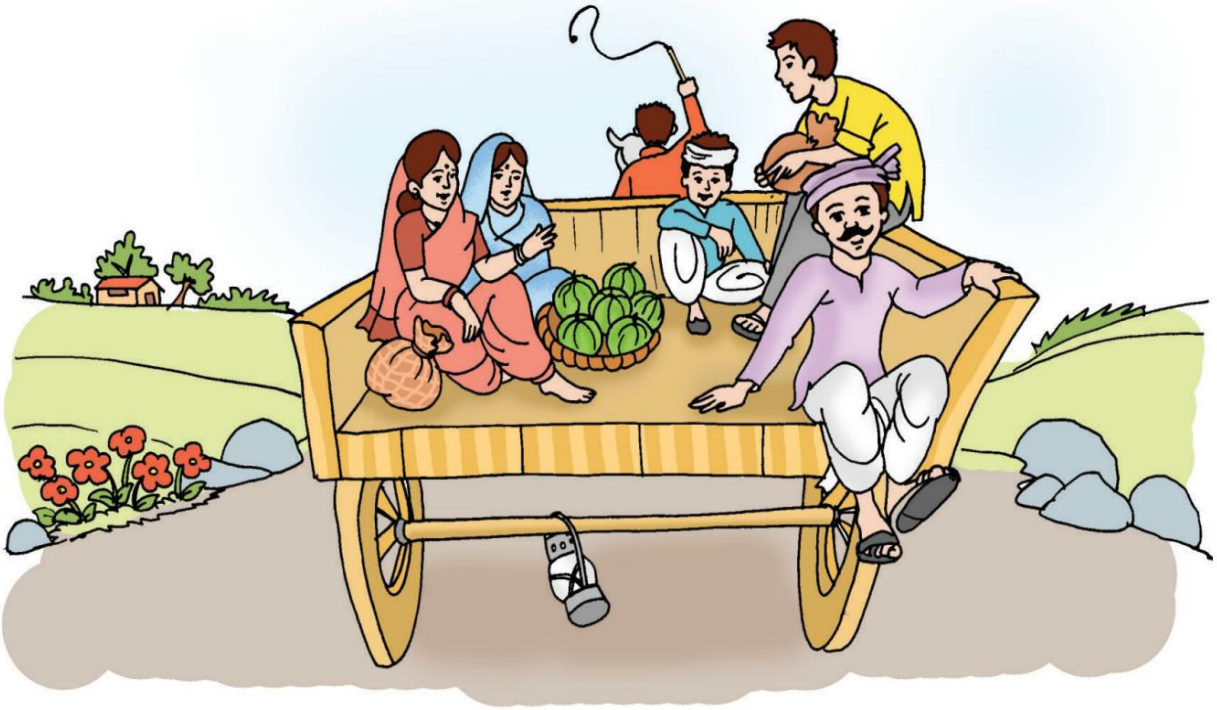
- या मोबाईल नंबरमधील कोणता अंक तुम्ही एकापेक्षा जास्त वेळा दाबणार ? _____

- अंक बोला आणि लिहा.

1	1		6	6	
2	2		7	7	
3	3		8	8	
५	५		9	9	
5	5				

शिक्षकांना सूचना – मोबाईलमध्ये दिलेले नंबर लिहिण्याचा सराव करा. सहभागींनी प्रथम ठिपके असलेल्या रेषेच्या मदतीने अंक बोलण्याचा आणि लिहिण्याचा स्वत: प्रयत्न करावा. ज्यांना अधिक सरावाची गरज आहे, अशा सहभागींना वारंवार सरावाची संधी द्या. सहभागी व्यक्तीला मोबाईलच्या की-पॅडवर लिहिलेल्या संख्यांचा नमुना ओळखण्याचा प्रयत्न कराण्यासाठी प्रोत्साहित करा. आणि त्या आधारे एक ते नऊ (1 ते 9) संख्या लिहिण्यास मदत करा.

■ राजाचे कुटुंब बैलगाडीने जात आहे. पहा, मोजा आणि लिहा.

- गाडीमध्ये किती लोक आहेत ?
- गाडीत किती पुरुष आहेत ?
- गाडीत किती महिला आहेत ?
- टोपलीमध्ये किती टरबूज आहेत ?
- गाडीला किती चाके आहेत ?
- गाडीत किती कंदील आहेत ?

शिक्षकांना सूचना:- सहभागींना वस्तू मोजण्याचा किंवा योग्य लिहिण्याचा सराव करावयास सांगा. संख्या वाचण्यास आणि लिहिण्यास मदत करा. आपणास वाटल्यास आजूबाजूच्या वस्तू देखील मोजू शकतात.

ही कविता मिळून वाचा

आला पाऊस आला

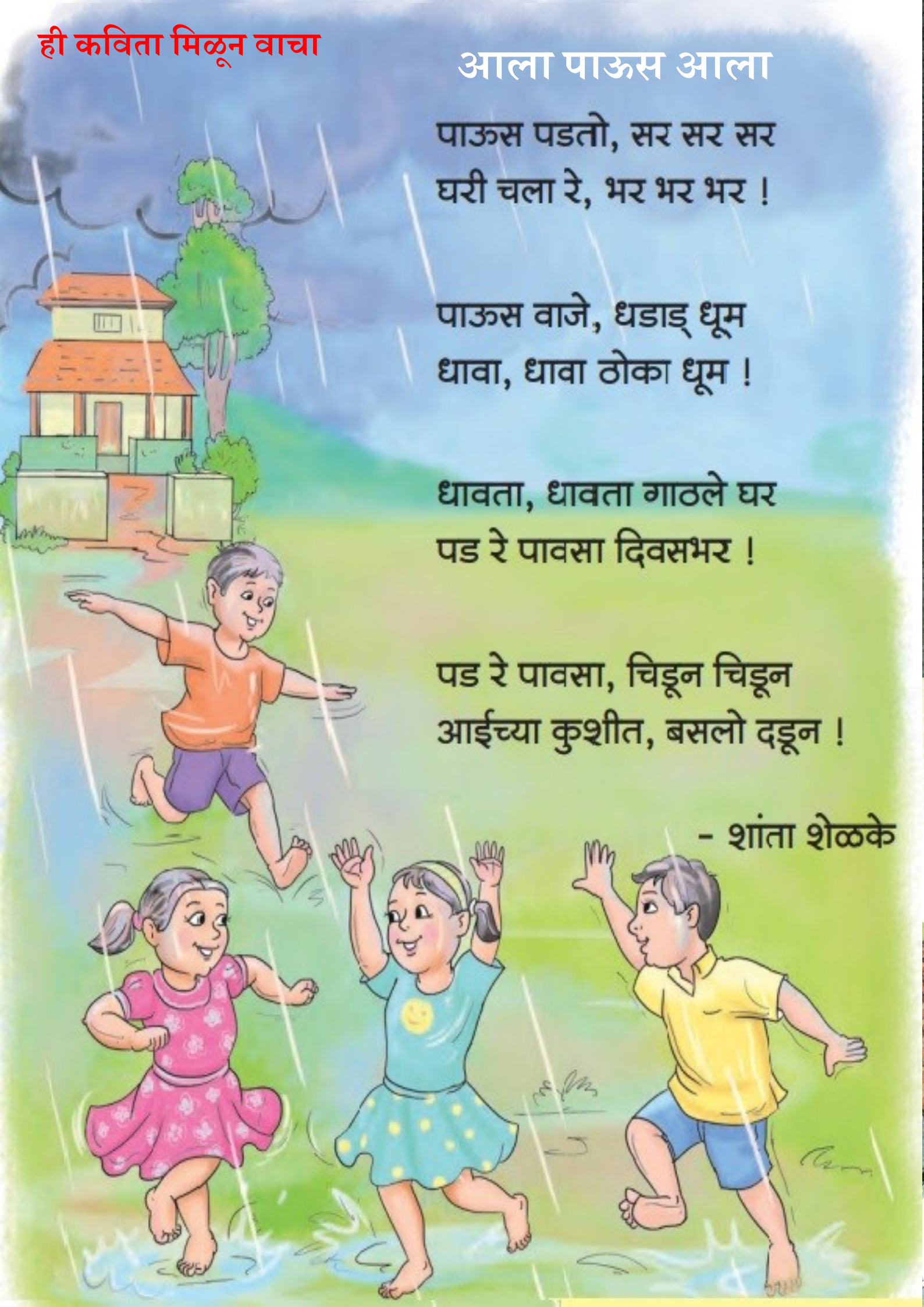
पाऊस पडतो, सर सर सर
घरी चला रे, भर भर भर !

पाऊस वाजे, धडाड् धूम
धावा, धावा ठोका धूम !

धावता, धावता गाठले घर
पड रे पावसा दिवसभर !

पड रे पावसा, चिडून चिडून
आईच्या कुशीत, बसलो दडून !

- शांता शेळके

- कवितेत खालील अक्षरांपासून सुरू होणारे शब्द ओळखा आणि लिहा.

आ..... प.....

धा..... भ.....

- चित्र पाहून रिकाम्या जागा भरा.

1. ब ------ ळा

2. मा ----ड

3. डा ---- ब

4. व ---

5. ---म----

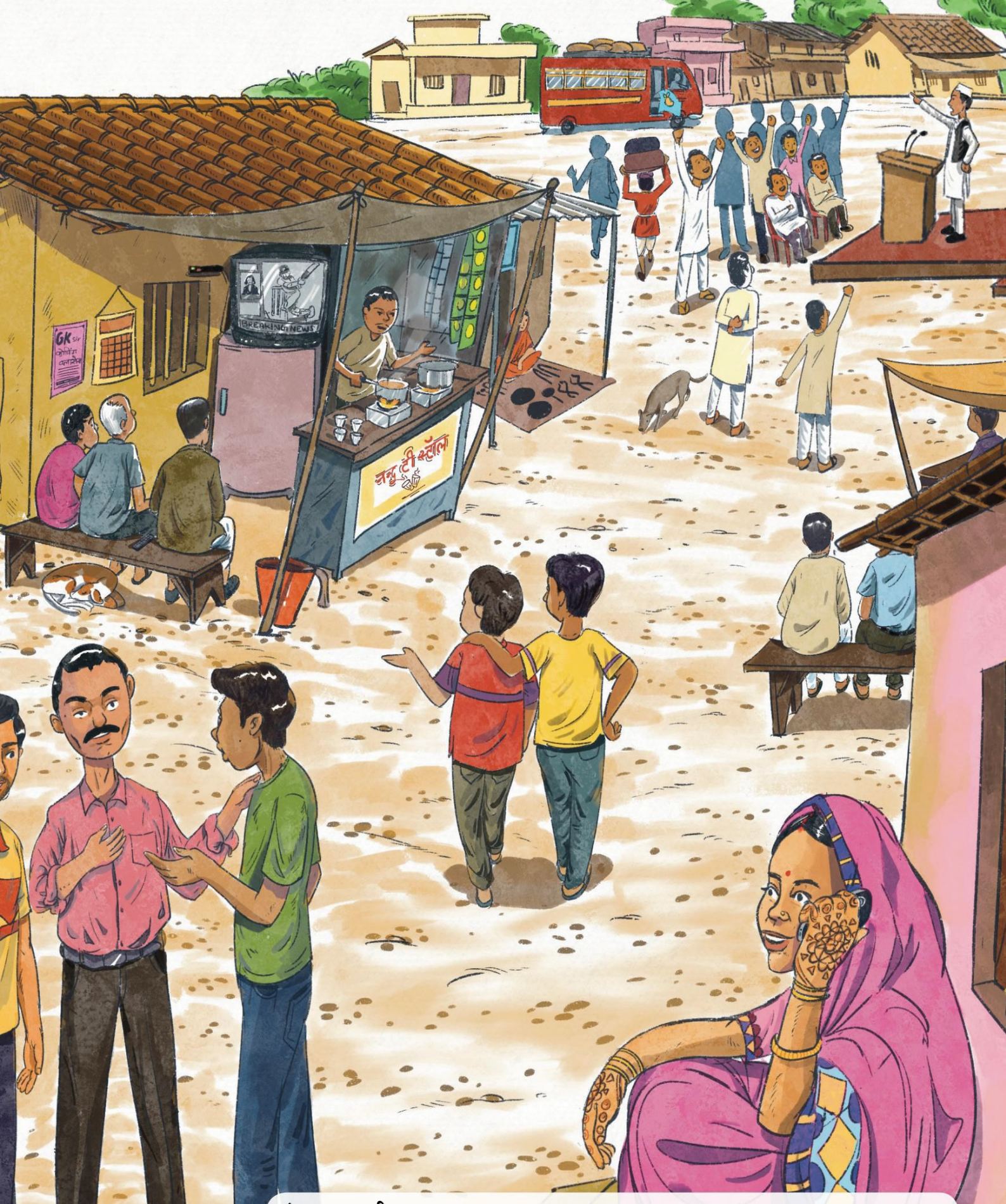

6. ----ळ

शिक्षकांना सूचना :- सहभागींसह कवितेतील अक्षरे आणि शब्द ओळखा. सहभागींना अक्षरे आणि शब्द लिहण्यास मदत करा. कविता गाऊन वाचण्यास प्रवृत्त करा.

डाक घर
जनपद मुरारी
पत्र

संभाषणासाठी

1. तुमचा संदेश इतरांपर्यंत पोहोचवण्यासाठी या चित्रात कोणत्या पद्धती वापरल्या जात आहेत ? 2. तुम्ही कधी पोस्ट ऑफिसमध्ये गेले आहात का ? 3. तुम्ही डाकघराला कोणत्या कामासाठी जाता ? 4. आपल्याला कोणत्या मार्गांनी बातम्या मिळतात ? 5. बोलण्याव्यतिरिक्त, तुम्ही मोबाईल कोणत्या कामांसाठी वापरतात ?

2 संभाषण

आम्ही शिकू

इ	ई	ब	त	म	ख	ट	च

- 10 पासून 20 पर्यंत संख्या ओळखणे, वाचणे आणि लिहिणे.
- 20 पर्यंत संख्यांची बेरीज आणि वजाबाकी करणे.

■ **चित्र पाहून चित्राचा अंदाज घ्या आणि वाचा.**

अननस

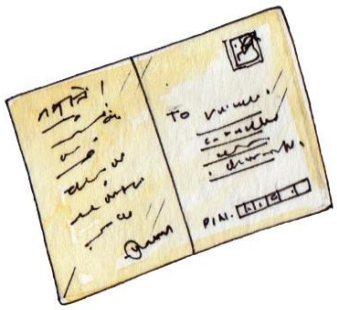
माईक

संभाषण

मोबाईल

पत्र

दूरदर्शन

एस. एम. एस.

टेलिफोन

टपाल पेटी

शिक्षकांना सूचना:- सहभागींना सर्व चित्रे ओळखायला लावा. चित्रांच्या खाली त्यांच्याशी संबंधित शब्द दिले आहेत, चित्रावर आधारित शब्दांचा अंदाज लावण्यासाठी प्रवृत्त करा.

चित्राचा अंदाज घ्या

तुमच्या घरात आणि तुमच्या आजूबाजूला यांपैकी कोणती उपकरणे वापरली जातात ? बरोबर (✓) अशी खूण करा.

रेडिओ

दूरदर्शन

टपाल पेटी

पेन

वाचा आणि लिहा.

इ

इमारत

इजार

ई

ईडलिंबू

ई -मेल

ब

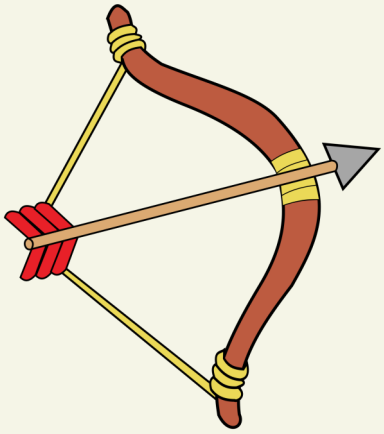

बस

बरणी

बा

बाण

बाळ

बि

बिब्बा

बियाणे

बी

बीज

बीट

शिक्षकांना सूचना:- सहभागींना चित्र पाहून शब्द वाचण्यास मदत करा. त्यांना अक्षरे लिहायला लावा. दिलेल्या जागेत चित्राचे नाव त्यांच्याकडून लिहून घ्या.

त

तबला

तराजू

ता

तारा

ताट

ति

तिफण

तिजोरी

ती

तीळ

तीर

म

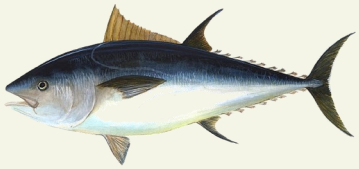

मशाल

मगर

मा

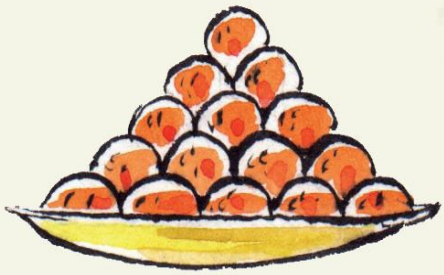

मासा

मालगाडी

मि

मिठाई

मिरची

मी

मीठ

मीटर टेप

ख

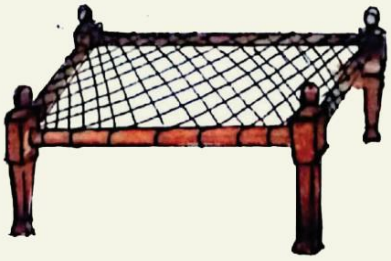

खटारा

खलबत्ता

खा

खाट

खार

ख

खिळा

खिडकी

खी

खीर

खीळ

ट

टरबूज

टमाटे

टा

टाटा

टाई

टि

टिटवी

टिळा

टी

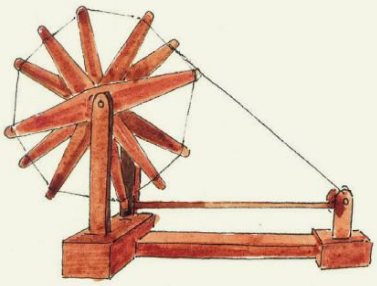

टीक

टीप कागद

च

चरखा

चमचा

चा

चाकू

चाक

चि

चिमणी

चिकू

ची

चीन

चीडचीड

शाळेला पत्र

मॅडम नमस्कार,

आमची मुलगी सुमित्रा तुमच्या शाळेत नववीत शिकते, आम्ही दोन महिन्यांसाठी गावी गेलो होतो. आम्ही आता गावावरून परतलो, पण सुमित्राचे नाव शाळेतून कमी करण्यात आले आहे, तरी सुमित्राला पुन्हा शाळेत प्रवेश देण्यात यावा, ही विनंती.

धन्यवाद!

आरती,

सुमित्राची आई.

शिक्षकांना सूचना :- वरील पत्र सहभागींना ऐकवा त्यांना कधी पत्र लिहण्याची गरज पडली आहे का याबद्दल त्याच्यांशी बोला आणि खालील प्रश्नांवर बोट ठेवून वाचाण्यास सांगून सहभागींना होय किंवा नाही अशी खूण करण्यास सांगा.

वाचा आणि सांगा

प्रश्न :- 1 तुम्हाला कधी पत्र लिहिण्याची गरज पडली आहे का ? होय ☐ नाही ☐

प्रश्न :- 2 तुमच्या घराजवळ टपाल पेटी किंवा पोस्ट ऑफिस आहे का ? होय ☐ नाही ☐

प्रश्न :- 3 तुम्ही कधी पोस्ट ऑफिसमध्ये गेले आहात का ? होय ☐ नाही ☐

प्रश्न :- 4 तुमचे पोस्ट ऑफिसमध्ये बचत खाते आहे का ? होय ☐ नाही ☐

पहा वाचा आणि लिहा.

इ पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

तीस इजार चटनी गणित

ई पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

ईडलिंबू माती साडी बादली

खा पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

परीक्षा खाट नदी वाटी

टा पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

चिमटा बाई टाटा सोफा

मी पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

मामी तिखट मीठ वाट

बि पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

बचत बिल बाजू काका

खि पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

खिळा खेळ खाऊ खादाड

ची पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

चमचा चिंता चीड बदक

मा पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

माय मला चमक चिमणी

पी पासून सुरू होणारा शब्द ओळखा आणि लिहा.

पिता पांढरे पपई पीठ

माझे आवडते काम

शिक्षकांना सूचना :- सहभागींना शब्द वाचण्यास मदत करा .त्यांना वेगवेगळ्या आवाजासह शब्द लिहायला सांगा, हे ध्वनी शब्दाच्या सुरुवातीला, मध्यभागी किंवा शेवटी असू शकतात. सहभागींना अक्षरे ओळखण्यासाठी आणि त्यांच्याशी संबधित शब्द ओळखण्यास आणि लिहिण्यास प्रोत्साहित करा.

आपण संख्या ओळखू

या नोटमध्ये 5 किती वेळा छापले आहे ते चिन्हांकित करा आणि लिहा. _____

या नोटमध्ये 10 किती वेळा छापले आहे ते चिन्हांकित करा आणि लिहा. _____

चला एकत्र मोजू या

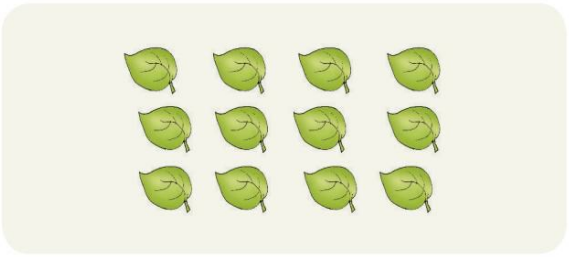

दहा नळ — 10

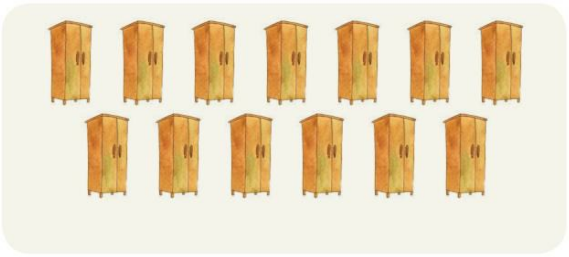

अकरा खाटा — 11

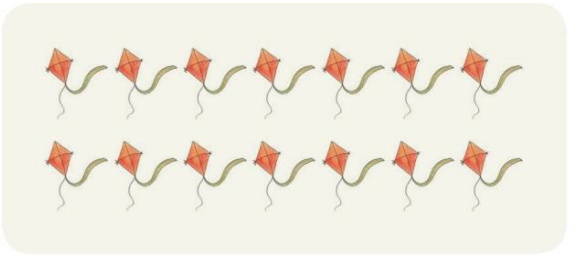
शिक्षकांना सूचना :- सहभागींना नोटच्या पुढील आणि मागील बाजूच्या लिहिलेल्या संख्या ओळखण्यासाठी प्रोत्साहित करा. आणि त्यांना हवे असल्यास ते त्यांच्या सभोवतालच्या वस्तूंची संख्या देखील मोजू शकतात.

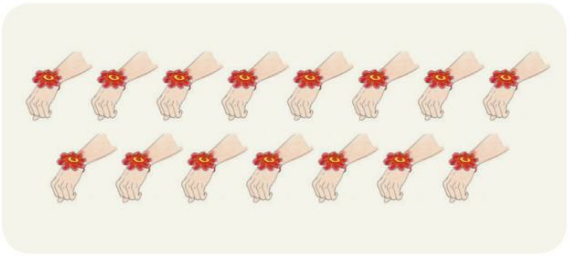
बारा पाने 12

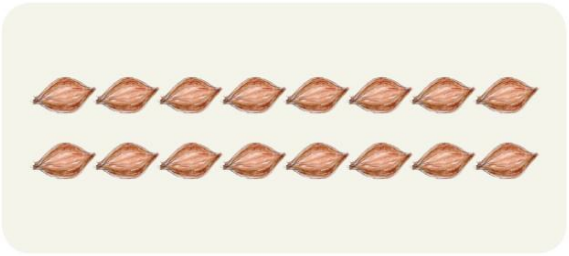
तेरा कपाट 13

चौदा पतंग 14

पंधरा राख्या 15

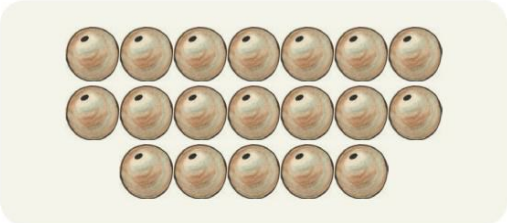
सोळा नारळ 16

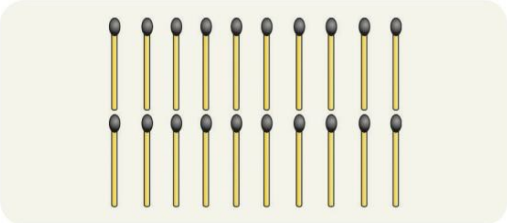
सतरा डाळिंबे 17

अठरा मासे 18

एकोणीस मोती 19

वीस आगकाड्या 20

- **महिमाच्या कुटुंबात पाच जण आहेत. आज आणखी 4 जण त्यांच्या घरी आले आहेत. मला सांगा, महिमाच्या घरात आता किती लोक आहेत ?**

आणि

एकूण

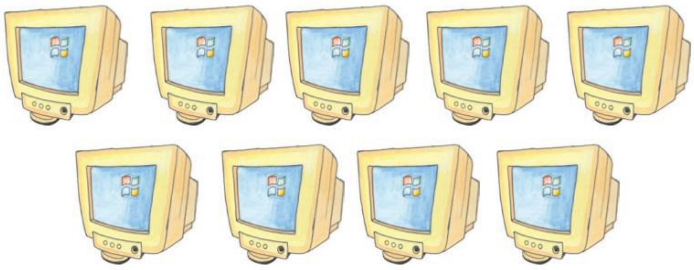

5	लोक	आणि	4	लोक	एकूण	9	लोक
5		+	4	मिळून	झाले	9	
5		+	4		=	9	

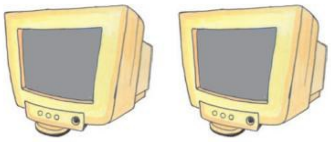
5+4 = 9

शिक्षकांना सूचना :- सहभागींना चित्रांच्या मदतीने मोजण्याची संधी द्या जेणेकरून ते १० ते 20 पर्यंतचे अंक ओळखू शकतील. तसेच गणितात + हे अधिक चिन्ह आहे व - हे वजा चिन्ह आहे आणि = बरोबर चिन्ह आहे. हेही लक्षात आणून द्या .

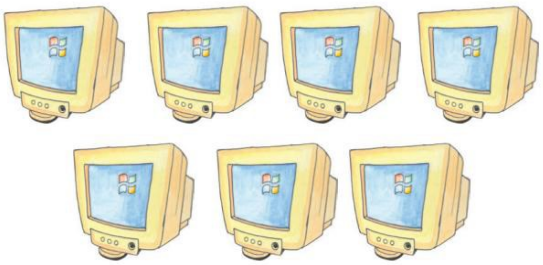
नऊ पैकी दोन संगणक खराब झाले तर सांगा किती संगणक सध्य स्थितीत कार्यरत आहेत ?

या संगणकातून

इतके खराब झाले

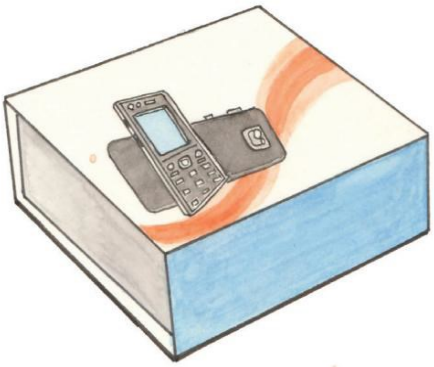

इतके संगणक कार्यरत आहेत.

9	संगणकापैकी	2	संगणक खराब झाले	7	संगणक चालू आहेत.
9	-	2	बाकी	7	
9	-	2	=	7	

$$9 - 2 = 7$$

शिक्षकांना सूचना :- दैनंदिन जीवनात असे प्रसंग येतात जिथे दोन संख्या जोडाव्या लागतात. भिन्न संख्या जोडण्यास सहभागींना प्रोत्साहित करा . तसेच लहान संख्या (९ पर्यंत) वजा करण्यास प्रोत्साहित करा.

- एका कंपनीने एका दुकानदाराला 18 मोबाईलचे खोके पाठवले. दुकानदाराने त्यातील ६ खोके दुसऱ्या दुकानदाराला पाठवले. आता, दुकानदाराकडे किती खोके शिल्लक आहेत ?

  उत्तर : _____

- पोस्टमनने पहिल्या दिवशी 8 पत्रे वाटप केली. दुसऱ्या दिवशी त्याने 3 पत्रे वाटली. पोस्टमनने एकूण किती पत्रे वाटली ?

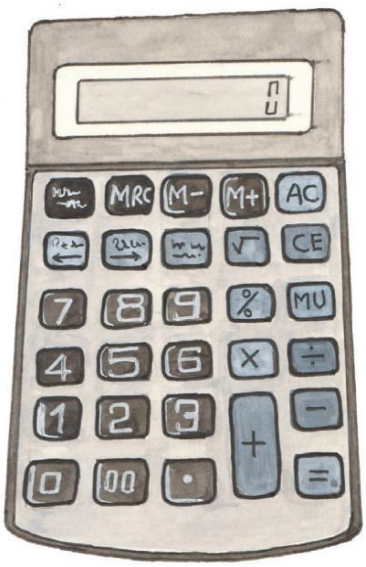
  उत्तर : _____

- पोस्टमन जवळ एकूण 15 चिठ्ठ्या आहेत. संध्याकाळपर्यंत त्याने सर्व चिठ्ठ्या वाटून टाकल्या . आता पोस्टमन जवळ एकूण किती चिठ्ठ्या उरल्या आहेत ?

  उत्तर : _____

- जावेदकडे 20 रुपये आहेत, त्याने 15 रुपयांची फळे खरेदी केली. आता त्याने किती रुपये खर्च करावेत ? जेणेकरून जावेदकडे एक रुपयाही शिल्लक राहणार नाही.

  उत्तर : _____

■ कॅल्क्युलेटरवर लिहिलेले आकडे पहा. अशा दोन संख्या लिहा की त्यांची बेरीज १० असेल आणि ते कॅल्क्युलेटवर तपासा.

जसे

आधी 1 बटण + नंतर 9 बटण 10

आधी ____ बटण + नंतर ____ बटण 10

आधी ____ बटण + नंतर ____ बटण 10

आधी ____ बटण + नंतर ____ बटण 10

■ माझे शब्द

शिक्षकांना सूचना :- 'संभाषण' विषयावर सहभागींशी बोला, सहभागींना या विषयाशी संबंधित 3-4 शब्द लिहायला सांगा. हे शब्द त्यांच्या स्वतःच्या भाषेतीलही असू शकतात. जसे लाउडस्पिकर साठी भोंगा इ. भ्रमणध्वनी, दूरध्वनी, पत्र इत्यादी, संपर्काचे प्रमुख साधन आहे, यावर चर्चा करा.

एकत्र मिळून वाचा

येथे 'अंधेरी नगरी' नाटकाचा एक अंश आहे .हे नाटक भारतेंदु हरिश्चंद्र यांनी फार पूर्वी लिहिले होते. त्याकाळी वस्तूंचे वजन किलो किंवा ग्रॅममध्ये न करता शेर, पाव, छटाक यांमध्ये वजन केले जात असे. तसेच खरेदी-विक्रीसाठी पैशांऐवजी टके वापरले जात होते.

अंधेर नगरी चौपट राजा, शेर भर भाजी शेर भर मिठाई

दुकानदार : - पीठ, डाळ, मीठ, तूप, साखर, मसाले आणि तांदुळ घ्या टका शेर.

(गोवर्धनदास बाजारात आहे . किराणा दुकानात जाऊन वस्तूंचे भाव विचारतात.)

गोवर्धनदास काय भाऊ, पीठ काय शेर ?

दुकानदार टके शेर

गोवर्धनदास आणि तांदूळ ?

दुकानदार टके शेर

गोवर्धनदास आणि साखर ?

दुकानदार टके शेर

गोवर्धनदास आणि तूप

दुकानदार टके शेर

गोवर्धनदास सर्व टके शेर खरचं !

दुकानदार होय साहेब ,काय खोटे सांगतोय !

(गोवर्धनदास भाजी विक्रेत्याकडे जातो)

गोवर्धनदास काय भाऊ ,भाजीचा भाव काय ?

भाजीवाली बाबा जी टके शेर दोडके ,मुळा,धने ,मिरची ,हिरव्या भाज्या सर्व घ्या सर्व टके शेर

गोवर्धनदास सर्व भाजी टके शेर ! व्वा ! व्वा ! मोठा आनंद आहे .इथं सगळं घेतलं टके शेर (मिठाईवाल्याकडे जाऊन) काय हलवाई भाऊ , मिठाई किती शेर ?

हलवाई बाबाजी लाडू, जलेबी, गुलाबजामून, मिठाई सर्व टके शेर

गोवर्धनदास व्वा ! व्वा! खूप आनंद झाला, बाळा, तू माझी थट्टा तर करत नाही ना? खरचं! टके शेर

हलवाई होय बाबाजी, खरचं टके शेर ही या शहराची रूढी आहे. येथे सर्व काही टके शेर विकले जाते .

गोवर्धनदास काय पोरा ! या शहराचे नाव काय आहे ?

हलबाई अंधेरी नगरी

गोवर्धनदास आणि राजाचे नाव काय आहे ?

हलबाई चौपट राजा

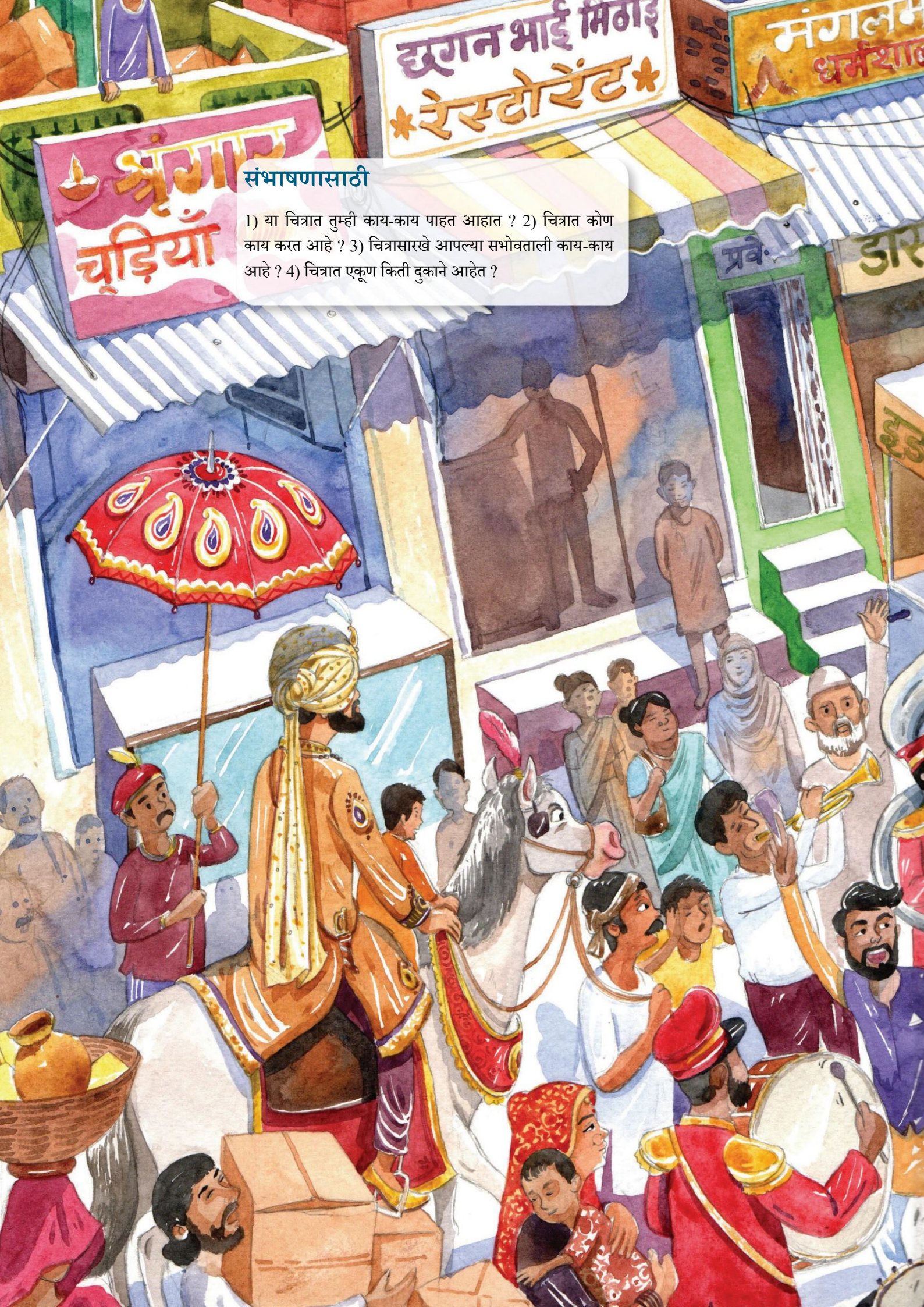
गोवर्धनदास व्वा! व्वा! अंधेरी नगरी चौपट राजा,

शेर भर भाजी घ्या शेर भर मिठाई घ्या.

- भारतेंदु हरिश्चंद्र

शिक्षकांना सूचना :- हा संवाद मोठ्याने वाचा, शिक्षक आणि सहभागी एकत्र भूमिका बजावू शकतात किंवा एकमेकांनी आपले संवाद वाचा

संभाषणासाठी

1) या चित्रात तुम्ही काय-काय पाहत आहात ? 2) चित्रात कोण काय करत आहे ? 3) चित्रासारखे आपल्या सभोवताली काय-काय आहे ? 4) चित्रात एकूण किती दुकाने आहेत ?

चाहत
ब्यूटी पार्लर
अन्ना डोसा
असली
दयाल
बैंड
बिरया

3 आमचे राहणीमान

आम्ही शिकू

ओ औ झ द ल ग क य

- 21 ते 50 पर्यंत संख्या ओळखणे वाचणे आणि लिहिणे
- 1 ते 50 पर्यंत संख्या बेरीज आणि वजाबाकी करणे
- ते 50 पर्यंत बेरीज आणि वजाबाकी
- एकक व दशक समूहात मोजणे.

▪ पहा, वाचा, आणि चर्चा करा.

लग्नाची मिरवणूक

पाळणा

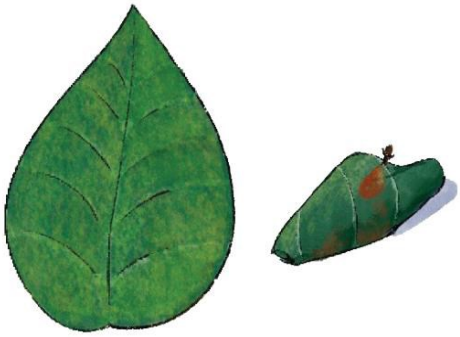
बाजा

गोंदणे

नृत्य

पान

खेळणी

माळा

फुगे

शिक्षकांना सूचना:- सहभागींना सर्व चित्रे ओळखण्यास सांगा चित्रांशी संबंधित शब्द खाली दिले आहेत. त्या आधारे शब्दांचा अंदाज घ्या आणि त्यांना बोट ठेवून चित्राच्या खाली लिहिलेले शब्द वाचण्यास प्रवृत्त करा.

■ सांगा आणि चिन्हांकित करा

तुम्ही अनेकादा जत्रेला गेला असाल ,दिलेल्या चित्रांमधून तुम्हाला जत्रेत काय दिसले ? बरोबरची (✓) खूण करा

☐

पाणीपुरीचे दुकान

☐

मातीच्या भांड्यांचे दुकान

☐

बांगड्यांचे दुकान

☐

जिलेबी

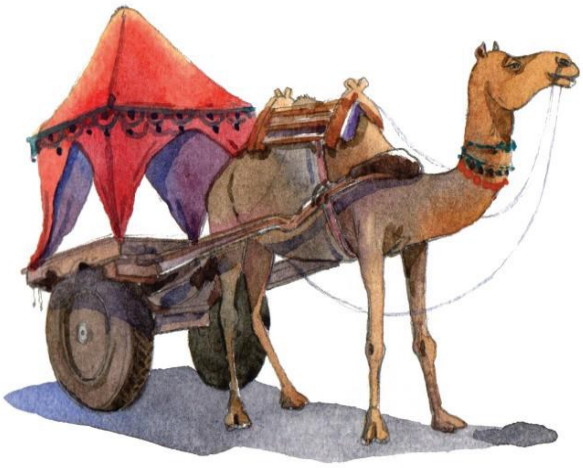
टेम्पो

निशानेबाजी

उसाचा रस

उंटगाडी

ओ

ओठ

ओढणी

औ

औ

औक्षण

औषध

शिक्षकांना सूचना:- सहभागींना चित्र बदलून ओळखण्यास सांगा, चित्राच्या खाली लिहिलेले शब्द बोट ठेऊन वाचण्यास सांगा आणि त्यांना अक्षरेही लिहिण्यास सांगा.

झ

झबले

झरोका

झ

झा

झाडू

झाड

झा

शिक्षकांना सूचना:- सहभागींना चित्र बदलून ओळखण्यास सांगा, चित्राच्या खाली लिहिलेले शब्द बोट ठेऊन वाचण्यास सांगा आणि त्यांना अक्षरेही लिहिण्यास सांगा.

झि

झिंगा

झिरमिर

झी

झीन

झील

शिक्षकांना सूचना:- सहभागींना चित्र बदलून ओळखण्यास सांगा, चित्राच्या खाली लिहिलेले शब्द बोट ठेऊन वाचण्यास सांगा आणि त्यांना अक्षरेही लिहिण्यास सांगा.

द

दरवाजा

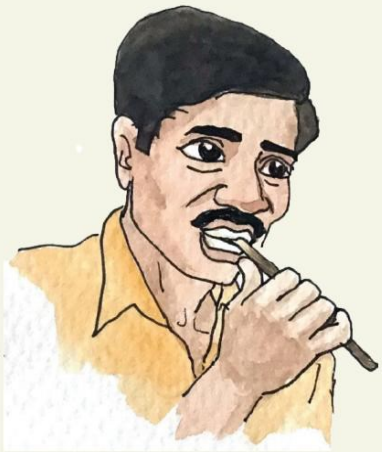

दगड

दा

दाढी

दातण

दि

दिनदर्शिका

दिशासूचक

दी

दीपक

दीपावली

दौ

दौत

दौलत

य

यज्ञ

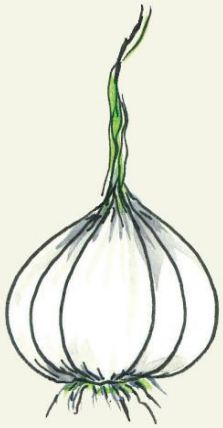

युवक

ल

लवंग

लसूण

ल

ला

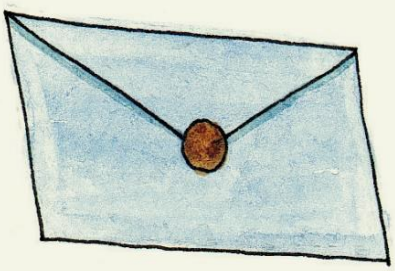
लाटणे

लाडू

ला

लि

लिफाफा

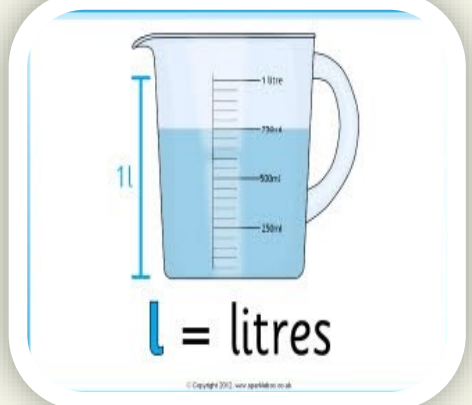

लिहिणे

ली

लीद

लीटर

लो

लोकर

लोणी

लौ

लौकी

ग

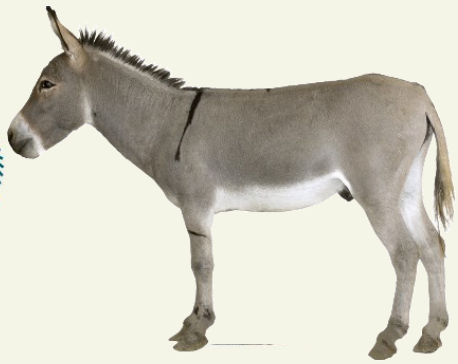
गवत

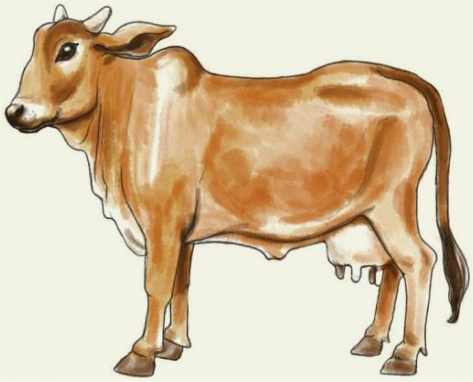
गणपती

ग

गा

गाढव

गाय

गा

गि

गिधाड

गिलके

गी

गीरगाय

गीत

गो

गोशाळा

गोधडी

गौ

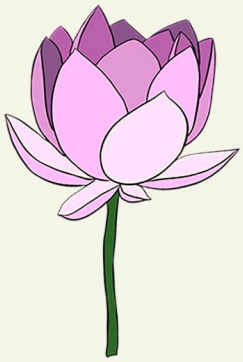

गौळण

गौळणी

क

कमळ

कपाट

क

का

कावळा

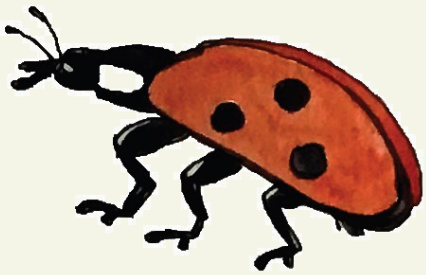

कारले

का

कि

किल्ला

किडा

की

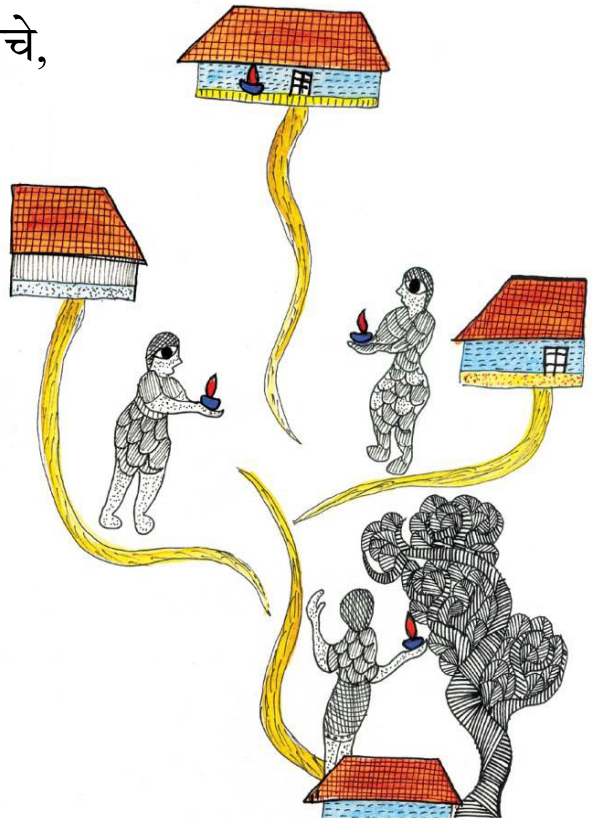
कीड

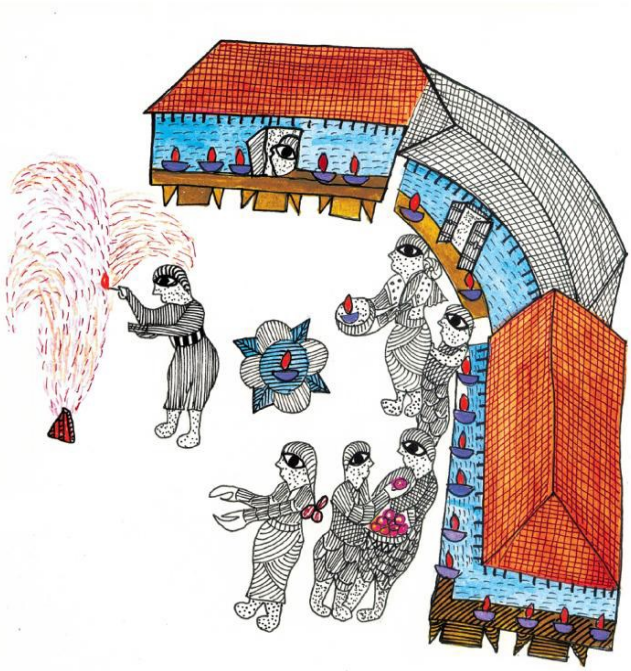
कीस

■ एकत्र मिळून वाचा

दिवाळीसाठी दिवे

दिवाळीची रात्र येते. लोक एकमेकांच्या घरी छोटे दिवे घेऊन जायचे. दिवे ठेवताना म्हणायचे, "यजमान आले आहेत, त्यांना थंडी पडणार नाही याची काळजी घ्या".

इतके गोड वाक्य मी जगात कधीच ऐकले नाही. तुमच्या घरातील दिवा घेऊन शेजाऱ्याच्या घरी ठेवा. आज आपल्या नात्यांमध्ये प्रकाश असावा आणि त्याची उष्णता थंड होऊ नये या अर्थाचा अर्थ जाणून या वाक्याचा गोडवा आणखी वाढतो.

शिक्षकांना सूचना- 'दिवाळीचे दिवे' ला वाचून ऐकवा आणि सहभागींना वाचण्यासाठी प्रोत्साहित करा.

या मोठ्या शहरात शेजाऱ्यांच्या घराबाहेर दिवे लावावेत आणि माझ्या शेजाऱ्याकडून लहानपणी ऐकलेले तेच म्हणावेसे वाटते - "यजमान आले आहेत, त्यांना थंडी लागणार नाही याची काळजी घ्या...!"

- सुशील शुक्ल

वाचा आणि सांगा

प्रश्न 1. जगातील सर्वांत गोड वाक्य कोणाला म्हटले जाते आणि का ?

प्रश्न 2. तुमच्यासाठी जगातील सर्वात गोड वाक्य कोणते आहे आणि का ?

प्रश्न 3. तुमच्याकडेही दिवाळीशी संबंधित काही विशेष परंपरा किंवा प्रथा आहे का ? त्याबद्दल मला सांगा.

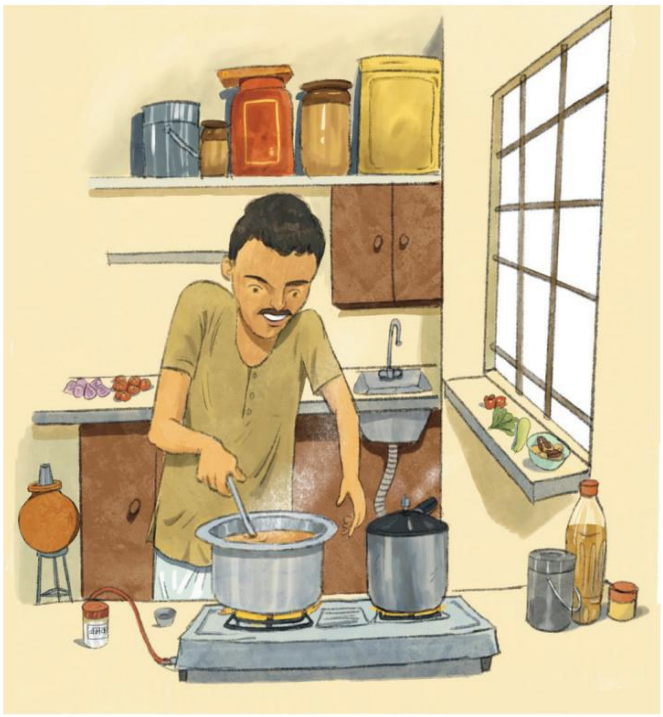
प्रश्न 4. तुमच्या परिसरात साजऱ्या होणाऱ्या तुमच्या आवडत्या सणाबद्दल मला सांगा.

माझे शब्द

शिक्षकांना सूचना - 'आमचे राहणीमान' या विषयावर बोला. सहभागींना विचारून त्यांच्या कोणत्याही सणाशी संबंधित 3-4 शब्द लिहा. ते शब्द त्यांच्या स्वतःच्या भाषेतीलही असू शकतात, जसे की छठ पूजा उत्सवाला जुळणारेआंघोळ करणे ,खाणे , कोसी भरणे इ.

शब्द शोधा आणि लिहा

आज कमलने खाण्यासाठी अनेक गोष्टी तयार केल्या आहेत. खाद्यपदार्थांची नावे ओळखा आणि त्यांना वर्तुळाकार करा -

पनीर	कांदा	चिंच	टोमॅटो	वाटी	चरखा	बीन
ताट	ग्लास	चटणी	पालक	डाळ	भात	दवबिंदू
भाकरी	खेळणी	चिमणी	चटई	रायता	मीठ	पाणी
जग	लाटणे	तवा	चमचा	चक्की	खीर	पाळना

आता त्या खाद्यपदार्थांची नावे लिहा

शब्द पहा, वाचा आणि लिहा

ज्यामध्ये ओ चा आवाज आहे .

गाणे	येणे	ओसरी	मीत

ज्यामध्ये औ चा आवाज आहे.

महिला	औषध	मोर	कुठे

ज्यामध्ये दो चा आवाज आहे.

दोन	दादा	कायदा	आजी

ज्यामध्ये दौ चा आवाज आहे.

दौलत	चौका	दीपक	कावळा

ज्यामध्ये लौ चा आवाज आहे.

लोक	गाढव	साखर	लौकिक

ज्यामध्ये ली चा आवाज आहे.

लीची	मोळी	शिपाई	काळ

ज्यामध्ये कौ चा आवाज आहे.

कौशल्य	मोबाईल	रात्र	झोका

ज्यामध्ये की चा आवाज आहे.

डाळ	टिकिट	क्रीडा	हात

ज्यामध्ये झो चा आवाज आहे

झोका	गाय	पाळणा	मगर

ज्यामध्ये यो चा आवाज आहे.

योगा	सभा	मदत	रजा

शिक्षकांना सूचना -सहभागींना शब्द वाचण्यास मदत करा. वेगवेगळ्या ध्वनींनी शब्द लिहिण्यासाठी सांगा हे ध्वनी शब्दाच्या सुरुवातीला, मध्यभागी किंवा शेवटी असू शकतात.

चला प्रयत्न करू

दिवाळीला रमेशला प्रत्येकी एक रुपयाची अनेक नाणी मिळाली. त्या नाण्यांचे रूपांतर रुपयात करण्यासाठी त्यांनी दुकानदाराला 1 रुपयाची 10 नाणी दिली आणि त्याबदल्यात दुकानदाराने त्याला दहा रुपयांची नोट दिली.

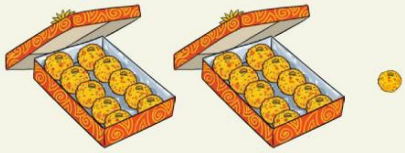
जर रमेशने दुकानदाराला 1 रुपयाची 20 नाणी देणार तर त्याला 10 रुपयांच्या किती नोटा मिळतील? त्या नोटांना गोल करा.

चला, जोडून मोजायला शिकू

मिठाईच्या एका बॉक्समध्ये 10 लाडू आहेत. पहा, समजून घ्या आणि लिहा-

20 + 1 = = 21

20 + 2 = = 22

20 + 3 = = 23

20 + 4 = = 24

20 + 5 = = 25

20 + 6 = = 26

20 + 7 = = 27

20 + 8 = = 28

20 + 9 = = 29

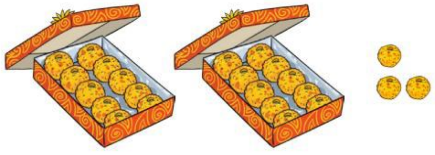
20 + 10 = = 30

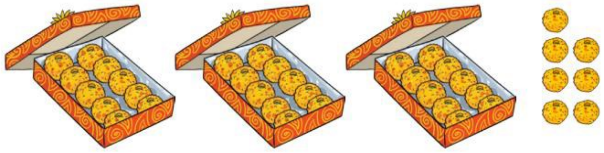
शिक्षकांना सूचना-अशा प्रकारे सहभागींना पुढच्या संख्या लिहिण्यासाठी मदत करा .

30	+	1	=	31
30	+	2	=	32
30	+	3	=	33
30	+	4	=	34
30	+	5	=	35
30	+	6	=	36
30	+	7	=	37
30	+	8	=	38
30	+	9	=	39
30	+	10	=	40

40	+	1	=	41
40	+	2	=	42
40	+	3	=	43
40	+	4	=	44
40	+	5	=	45
40	+	6	=	46
40	+	7	=	47
40	+	8	=	48
40	+	9	=	49
40	+	10	=	50

चला, जोडून मोजायला शिकू

■ खाली दिलेल्या 10 रुपयांच्या नोटा आणि 1 रुपयाच्या नाण्यांपासून किती रुपये बनतात याचा अंदाज लावा आणि उत्तर लिहा-

	10 रुपयांच्या नोटा		1 रुपयांची नाणी		एकूण रु.
(क)		+		=	34
(ख)		+		=	
(ग)		+		=	
(घ)		+		=	22
(ड)		+		=	32
(च)		+		=	40
(छ)		+		=	42

शिक्षकांना सूचना- सहभागींना सांगा की दहाच्या गटात मोजणी केल्याने मोठ्या संखेची गणना करणे सोपे होते दहा एककने एक दशक तयार होते ही समज विकसित करणे देखील आवश्यक आहे .

- **रहीमकडे 50 रुपये असून त्यात 10 रुपयांच्या चार नोटा आणि 1 रुपयांची दहा नाणी आहेत.**

(क) रहीमने त्याच्या बहिणीसाठी 15 रुपये किंमतीच्या बांगड्या विकत घेतल्या. त्याने दुकानदाराला किती नोटा आणि किती नाणी दिली ?

	दशक	एकक
10 रुपयांच्या नोटा		
1 रुपयांची नाणी		

(ख) रहीमने 22 रुपयांची चाट खाल्ली. रहीमने दुकानदाराला किती नोटा आणि किती नाणी दिली असतील ?

	दशक	एकक
10 रुपयांच्या नोटा		
1 रुपयाची नाणी		

(ग) रहीमकडे आता दहा रुपयांच्या किती नोटा आणि एक रुपयांची किती नाणी शिल्लक आहेत ?

	दशक	एकक
10 रुपयांच्या नोटा		
1 रुपयाची नाणी		

शिक्षकांना सूचना – रुपये , मिठाईच्या पेट्या आणि फुलांच्या हारांद्वारे सहभागींमध्ये एकक आणि दशक समज विकसित करण्यासाठी सुरुवात केली गेली आहे. सहभागींना त्यांच्या स्वतःच्या अनुभवातून असे करण्याची संधी द्या. सहभागींना किती संख्या एकक आणि किती संख्या दशक असतील हे शोधण्यासाठी इतर संख्या घेण्यास प्रोत्साहित करा.

- **तुमच्याकडे 10 आणि 1 रुपयांच्या काही नोटा किंवा नाणी आहेत ,दुकानदाराला वस्तूंची किंमत कशी देणार ?**

किंमत	वस्तू	दहा रुपयांच्या नोटा/नाणी	1 रुपयाची नोट/नाणी
₹50	टोमॅटो		
₹42	बर्फी		
₹29	मग		
₹15	केळी		

- **मनूच्या जवळ 10-10 फुलांचे 2 हार आणि 4 सुट्टे फुले आहेत. तिच्याजवळ एकूण किती फुले आहेत? दिलेल्या चौकटीत योग्य संख्या लिहा आणि जोडा.**

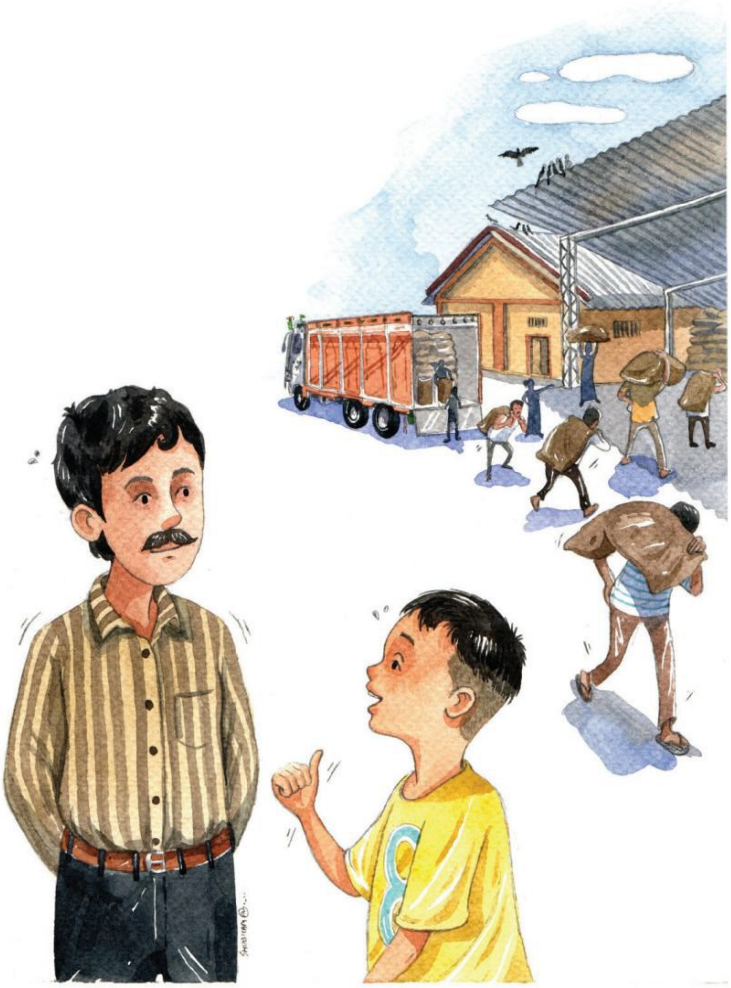
	दशक	एकक
+		
=		
एकूण		

शिक्षकांसाठी सूचना – ₹50 यात '₹' हे रुपयाचे प्रतीक आहे.

एकत्र वाचा

कथा

1

"आमचे मास्तरजी म्हणतात बेटा, खूप अभ्यास कर आणि मेहनत कर. सर्वांच्या मेहनतीने देश प्रगती करतो."

"हो बेटा, जसे आमचे शेतकरी, सैनिक, मजूर, खेळाडू इत्यादी कष्ट करतात, ते देशाचे नाव प्रसिद्ध करतात."

"बाबा, मीही मेहनत करून देशाला अभिमान वाटेल असे काम करीन."

संभाषणासाठी

1. तुम्ही किंवा तुमच्या कुटुंबातील सदस्य कोण कोणते काम करतात ? ती कामे करताना तुम्हाला कोणत्या अडचणी येतात ?
2. तुमच्या मते, खूप मेहनत करणारे लोक कोण -कोण आहेत ?
3. शारीरिक श्रमाच्या कामाबद्दल सर्वसाधारणपणे लोकांचे मत काय आहे ?

शिक्षकांना सूचना – सहभागींसोबत श्रम, मजुरी, लिंग इत्यादींशी संबंधित समस्यांवर चर्चा करा. सहभागींना सांगा की पुरुष आणि स्त्री किंवा पती आणि पत्नी एकमेकांना पूरक आहेत, भागीदार आहेत. कठोर परिश्रम करण्याच्या महत्त्वाबद्दल देखील बोला.

तुम्ही त्याच्याशी सहमत आहात? का?

2

“बाबा ! तुम्ही आईला घरकामात मदत करतात हे मला खूप आवडते."

"हो बेटा, कुटुंब एकमेकांच्या मदतीने चालते. पती-

पत्नी जीवनसाथी तसेच सहकारी आहेत."

"हो बाबा, मी पण घरच्या कामात मदत करेन."

- आयुष्मान गोस्वामी

संभाषणासाठी

1. तुमच्या घरात स्त्री आणि पुरुष यांच्यात कामाची विभागणी आहे का ?
2. स्त्री-पुरुष दोघेही बाहेर काम करत असतील तर घरी पोहचुन कोणाला कोणती कर्तव्ये पार पाडावीत आणि का ?
3. स्त्री-पुरुषांमध्ये कामाची विभागणी करण्याचा विचार समाजासाठी फायदेशीर आहे का ?
4. दोन्ही कथांमधील मुलांची उत्तरे समाज बदलण्यास कशी मदत करतील ?

मराठी मुळाक्षरे

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ऌ

ए ॲ ऐ ओ ऑ औ अं अः

क ख ग घ ङ

च छ ज झ ञ

ट ठ ड ढ ण

त थ द ध न

प फ ब भ म

य र ल व

श ष स

ह

ळ

क्ष ज्ञ

शिक्षण विभाग

केंद्रशासित प्रदेश दादरा आणि नगर हवेली आणि दमण आणि दिव

